

Kulturhistorisk värdering av 1980- och 90-talsbebyggelse

- fokuserad utifrån samhälleliga beslutsprocesser

Emma Karp

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Bebyggelseantikvariskt program

15 hp

Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2016:10

Kulturhistorisk värdering av 1980- och 90-talsbebyggelse
- fokuserad utifrån samhälleliga beslutsprocesser

Emma Karp

Handledare: Krister Svedhage

Kandidatuppsats, 15 hp
Bebyggelseantikvariskt program
Lå 2015/16

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Goteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Ph +46 31 786 4700
Fax +46 31 786 4703

Program in Integrated Conservation of Built Environments
Graduating thesis, BA/Sc, 2016

By: Emma Karp
Mentor: Krister Svedhage

Uppsatsen titel på engelska: Assessing the cultural-historical values of built environments from the 1980-90th. With emphasis on decisions processes in society.

ABSTRACT

The purpose of this study is to present an understanding of the field of cultural-historical value assessments applied to built environments from the 1980-90th. But also the consequences of decision processes in society, for instance applications of permission to construct or reconstruct buildings, are noticed.

The methodological approach is inspired by critical theory and hermeneutics. Collecting and analysing the data have been done according to qualitative method. The first part is an interview study with four conservators of built environment and two architects. The second part is a documentation study with three examples of rebuilding and demolition of built environments from the 1980-90th in two big cities and one medium sized city of Sweden.

The theoretical approach is from the theory called The Burra charter. The Burra charter provides guidance for the conservation and management of places of cultural significance.

From the results can be noticed that built environments from the 1980-90th are valued according to the basis of rareness, qualities or characteristic of a certain age. The results also give evidence of a consensus between the conservators of built environment and the architects about the assessments of cultural-historical values, but there is also competing opinions among these professionals. The respondents have for example different opinions whether the buildings constructed in 1980-90 should be assessed in a perspective of cultural- historical value or not.

The conclusion from this study is that cultural-historical value assessments of buildings from 1980-90th has a hard time argue its case against other interests in the procedures of decisions.

Title in original language: Kulturhistoriskt värdering av 1980- och 90-talsbebyggelse.

Fokuserad utifrån samhälleliga beslutsprocesser

Language of text: Swedish

Number of pages: 50 + attachments

Keywords: cultural-historical value assessments, built environments, 1980-90, decisions processes in society, perspective of time, qualitative method, Burra charter

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—16/10--SE

FÖRORD

Under den bebyggelseantikvariska utbildningen framträder begreppet kulturhistoriskt värde ofta, men utan att riktigt gå in på djupet av innebörden. I ett grupparbete under hösten 2015 diskuterade den grupp som jag deltog i kring begreppet kulturhistoriskt värde, med utgångspunkt från Riksantikvarieämbetets dokument ”Plattform Kulturhistorisk värdering och urval”. Både fördelar och nackdelar lyftes fram med hänvisning till dokumentets användning av begreppet. Det konstaterades även att dokumentets tolkning av begreppets innebörd skiljer sig från den som presenteras i ”Kulturhistorisk värdering av bebyggelse”, även det utgiven av Riksantikvarieämbetet. Ett intresse av hur det praktiserande yrkesfältet tolkar och använder begreppet kulturhistoriskt värde föddes därigenom, vilket ligger till grund för valet av uppsatsämne.

Intresset för den kulturhistoriska värderingen av 1980- och 90-talsbebyggelse väcktes i och med en inom utbildningen 5 veckors praktikperiod på konsultföretaget Sweco i Stockholm under våren 2016. Ett 1990-talskontorshus ingick i ett studerat projekt och det fanns en särskild spänning i de involverande arkitekternas och antikvariens förhållande till byggnaden ifråga om värderingen av den som jag upplevde intressant.

Jag vill tacka Sweco som har en särskild del i uppsatsen, både genom praktiken, då jag fick kontakt med exemplet Blästern 14, och genom två informanternas deltagande i studien. Jag vill därmed tacka min handledare under praktiken, Anders Stjernberg, och Pia Kjellberg Schönning, sektionschef, Studio Kulturmiljö, Sweco.

Jag är särskilt tacksam till alla sex informanter som har ställt upp med sin tid, positiva engagemang och stora kunskaper och erfarenheter.

Ett stort tack vill jag slutligen rikta till min handledare Krister Svedhage samt till min familj som bidragit med relevant stöttning och rådgivning.

Johanneberg 18 maj 2016

Emma Karp

INNEHÅLL

FÖRORD

1. INLEDNING	9
1.1 BAKGRUND.....	9
1.2 PROBLEMMOMRÅDE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	9
1.3 SYFTE	10
1.4 AVGRÄNSNINGAR	10
1.5 METODOLOGISK ANSATZ OCH MATERIAL	10
1.6 KUNSKAPS- OCH FORSKNINGÖVERSIKT	11
2. KULTURHISTORISKT VÄRDE AVSEENDE 1980- OCH 90-TALSBEBYGGELSE I SAMHÄLLELIGA BESLUTSPROCESSER	17
2.1 BLÄSTERN 14, GÄVLEGATAN 16-18, VASASTADEN, STOCKHOLM	17
2.2 NORDSTADEN 24:3, ÖSTRA HAMNGATAN 13, GÖTEBORG.....	15
2.3 VERKMÄSTAREN 6 OCH 7, HAMNGATAN 15, ESKILSTUNA	17
3. ANTIKVARIER OCH ARKITEKTERS TANKAR OM KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH 1980- OCH 90- TALSBEBYGGELSE	21
3.1 BEGREPPET KULTURHISTORISKT (OCH KULTUR-) VÄRDE.....	21
3.2 VÄRDEASPEKTER UR ETT TIDSPERSPEKTIV	24
3.3 1980- OCH 90-TALETS BEBYGGELSE UR ETT KULTURHISTORISKT PERSPEKTIV.....	28
3.4 BEAKTANDE AV KULTURMILJÖASPEKTER I SAMHÄLLELIGA BESLUTSPROCESSER.....	31
4. DISKUSSION OCH SLUTSATSER	35
4.1 RESULTATDISKUSSION.....	35
4.2 TEORIDISKUSSION	39
4.3 SLUTSATSER.....	40
SAMMANFATTNING	43
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	46
ILLUSTRATIONSFÖRTECKNING.....	50
BILAGA	51

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Kulturhistorisk värdering är ett centralt begrepp och arbetsområde för en bebyggelseantikvarie. Det är något grundläggande i yrket och som har betydelse bl.a. i vård- och förvaltning av kyrkor och byggnadsminnen eller bygglov och planer i samhälleliga beslutsprocesser. Den innebörd som läggs i begreppet, på de grunder och utifrån de kriterier den kulturhistoriska värderingen görs, är således avgörande för den kulturhistoriska värderingen, vilket i sin tur får konsekvenser bl.a. i den fysiska samhällsplaneringen.

Under min praktikperiod på Sweco i Stockholm fick jag möjlighet att delta i ett platsbesök tillsammans med en antikvarie och två arkitekter. Besöket rörde en fastighet i Vasastaden som består av en 1930-talsbyggnad, en 1950-talstillbyggnad och en 1990-talsbyggnad. Fastigheten utgör i dagsläget till största delen kontorslokaler, vilka planeras byggas om till hotell. Samtalen som rörde fastighetens bevarande under platsbesöket utgick framförallt från estetiska och funktionella motiv. 1930- och 1950-talsbyggnadernas material och formspråk upphöjdes medan 1990-talshuset inte ansågs särskilt bevarandevärt. Min upplevelse var att arkitekterna och antikvarien dels hade skilda uppfattningar om vad kulturhistoriskt värde innebär och att 1990-talsbebyggelsen därför inte gavs en rättvis bedömning ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

1.2 Problemområde och frågeställningar

Det råder ett högt förtätnings- och exploateringstryck idag som gör att 1980- och 90-talsbebyggelse blir föremål för ombyggnad och rivning. Detta sker trots att bebyggelsen ur funktions- och materialmässing synpunkt ofta inte är uttjänad. P.g.a. det höga exploateringstrycket tvingas alltså fastighetsägare, arkitekter, bygglovhandläggare, tillika antikvarier, att på något sätt värdera och ta ställning till hur 1980,- och 90-talsbebyggelsen ska behandlas i den fysiska samhällsplaneringen, kanske tidigare efter uppförande än vad som brukligt är.

Inom antikvariekåren upplever jag att det finns ett slags förgivettagande om att ca 30- 40 år bör passera efter en bebyggelses uppförande för att diskussionen om kulturhistoriskt värde kan anses aktuell. Exempelvis kompletteras Göteborgs kunskapsunderlag *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse* i nuläget med en tredje del, *Moderna Göteborg*, som behandlar bebyggelse mellan åren 1955 och 1975 (Stadsbyggnadskontoret Gbg, 2015). 1980- och 90-talsbebyggelse ligger därmed i gränzonen för att tillhöra bebyggelse som kan anses ha kulturhistoriskt värde. Bebyggelsen riskerar därför att uteslutas från att värderas och beaktas ur ett kulturhistoriskt perspektiv i den fysiska samhällsplaneringen. Detta alltså trots att bebyggelsen idag i hög grad utsätts för förändringar.

Kunskapen om 1980- och 90-talsbebyggelse ur kulturhistorisk synpunkt är knapphändig. Det saknas kunskap beträffande hur och utifrån vilka motiv denna bebyggelse värderas av antikvarier och arkitekter. Kunskapen har betydelse i fråga om kvaliteten av värderingar som görs idag och som kan få konsekvenser i den fysiska samhällsplaneringen, exempelvis i den kommunala bygglovshanteringen.

Studiens forskningsfrågor:

- Vilken innebörd lägger antikvarier och arkitekter i begreppen kultur- respektive kulturhistoriskt värde?
- På vilka grunder värderas 1980- och 90-talsbebyggelse av antikvarier och arkitekter?
- Hur beaktas 1980- och 90-talsbebyggelse ur kulturvärdessynpunkt i den fysiska samhällsplaneringen?

1.3 Syfte

Syftet är att visa hur den kulturhistoriska värderingen av bebyggelse uppförd på 1980- och 90-talen kan förstås och vilka konsekvenser värderingarna får i den fysiska samhällsplaneringen.

1.4 Avgränsningar

För att avgränsa den för studien aktuella tidsperioden, 1980- och 90-talen, studeras främst bebyggelse uppförd kring 1990. Tre exempel från tre olika städer tas upp som visar hur 1980- och 90-talsbebyggelse värderas och beaktas i samhälleliga beslutsprocesser. Många aktörer och kompetenser är inblandade i processer inom den fysiska samhällsplaneringen. Genom att prioritera djupare spetskunskap istället för en bredare ytligare kunskap görs valet att intervjua de tjänstemän som arbetar med kulturhistorisk värdering i samhällsplanering i första hand, dvs. antikvarier och arkitekter.

1.5 Metodologisk ansats och material

Den metodologiska ansatsen hämtar inspiration från två vetenskapsteoretiska inriktningar, nämligen kritisk teori och hermeneutik. Forskning som tydligt relaterar till ideologi, samhälle och politik tillämpar kritisk teori (Patel & Davidsson, 2011, s. 34). Från den kritiska teorin hämtas vidare bl.a. talet om Habermans kunskapsintressen; emancipatorisk, praktiskt historiskt/hermeneutiskt och tekniskt intresse (Alvesson och Sköldberg, 2008, s. 304). Den kritiska teorin kan i studien visa på och bestämma vad som är relevant kunskap samt vara en hjälp i att identifiera strukturella problem i samhälleliga beslutsprocesser. Den hermeneutiska aspekten är kopplat till tolkning och analys/bearbetning av den insamlade empirin.

Vid insamling, bearbetning och tolkning av data används kvalitativ metod. Studien kan karaktäriseras som en explorativ studie då den bl.a. försöker utveckla en kunskap om begreppet kulturhistoriskt värde (Patel & Davidsson, 2011, s. 12). Studiens forskningsfrågor besvaras genom en dokumentationsstudie och en intervjustudie. Syftet är att metodansatserna ska komplettera varandra.

Sex intervjupersoner har valts på strategiska grunder. Alla informanter utom en har på något sätt deltagit i en planeringsprocess som behandlat 1980- och 90-talsbebyggelse, hälften av dem är direkt inblandade i de exempel som tas upp i den här studien. Därmed har intervjupersonerna tänkt till kring studiens ämnesområde och vilkas erfarenheter kan bidra till att öka studiens trovärdighet och möjligheten att nå en djupare förståelse. Intervjupersonerna valdes även med utgångspunkt från att deras kompetenser är olika, vilket ger olika perspektiv på samma frågor och i sin tur en djupare förståelse. Intervjupersonerna är antikvarie vid stadsmuseum, antikvarie och arkitekt som arbetar på konsultföretag samt bygglovhandläggare, antikvarie och planarkitekt som

arbetar på stadsbyggnadskontor. Intervjupersonerna arbetar i städerna Stockholm, Göteborg och Eskilstuna.

Intervjufrågorna är formulerade i syfte att ge svar på samtliga tre forskningsfrågor. Intervjuerna utgår ifrån ett antal samtalsfrågor, se Bilaga, som skickades till intervjupersonerna i god tid innan intervjuerna. Intervjuerna var vardera mellan 1 och 1,5 h långa och skedde i mötesform, förutom en intervju som skedde per telefon. De inspelade intervjuerna transkriberades. Transkriptionerna skickades till intervjupersonerna som därmed gavs möjlighet att komplettera eller ändra sina svar. Informationen som framkom vid intervjuerna bearbetades och tolkades via genomläsningar av transkriptionerna och genom att markera text med överstrykningspennor utifrån fyra teman som skapades genom bearbetningen.

Tre exempel har valts för att visa hur 1980- och 90-talets bebyggelse värderas ur ett kulturhistoriskt perspektiv och vilka konsekvenser det får i samhällsplaneringen. Redogörelsen av exemplen syftar således främst att besvara studiens tredje forskningsfråga. Exempelen har valts på strategiska grunder och har gemensamt att bebyggelsen är uppförd kring 1990 och innefattar någon form av värdering och beaktande i samhälleliga beslutsprocesser. Förutom de likheterna har exemplen valts p.g.a. av dess olikhet. Det första exemplet rör en ny detaljplan och ombyggnad, det andra exemplet är ett bygglov som omfattar ombyggnad och det tredje exemplet handlar om en byggnadsminnesförklaring och rivning. Exempelen är hämtade från två storstäder och en medelstor stad. I behandlingen av exemplen studeras handlingar som t.ex. planbeskrivningar, samrådsredogörelser, kulturmiljöutredning, bygglovshandlingar och beslut om byggnadsminnesförklaring.

Etiska frågeställningar beaktas i studien bl.a. kring intervjuerna. Exempelvis tillfrågades intervjupersonerna ifall de var villiga att lämna ut sina namn och yrkeskategori. Det är av värde för studien att veta uppgiftslämnarnas kompetens. Alla intervjupersoner utom en var villiga att lämna ut sina namn i studien. Intervjupersonerna informerades om att de har rätt att lämna studien när de vill.

Andra kompetenser beträffande intervjupersoner hade kunnat väljas för studien. En person som arbetar vid Länsstyrelsen i Stockholm tillfrågades t.ex., men valde att istället skriftligen svara på några frågor. Fler intervjupersoner och exempel hade även kunnat väljas för att få ett större dataunderlag som kunnat ge en djupare förståelse. Med beaktning av studiens tidsram och bedömning att dataunderlaget är tillräckligt för studiens syfte valdes dock antalet sex personer och tre exempel. Inspelningen från intervjun med Stadsantikvarie 1 misslyckades i tekniskt avseende, vilket innebar att intervjun renskrevs utifrån minnet och därefter skriftligen kompletterades och godkändes av intervjupersonen. Av det skälet gjordes bedömningen att materialet trots det tekniska misslyckandet ändå kan användas i studien.

1.6 Kunskaps- och forskningsöversikt

Kunskaps- och forskningsöversikten bidrar, i enlighet med ett hermeneutiskt förhållningssätt, med en kontext och tolkningsbakgrund i syfte att nå djupare i svaren på forskningsfrågorna. Det är t.ex. av vikt att veta hur begreppet kulturhistoriskt värde har vuxit fram för att kunna utveckla en förståelse kring vilken innebörd antikvarier och arkitekter lägger i begreppet. Eftersom 1980- och 90-talsbebyggelse räknas som ung bebyggelse kopplat till kulturhistoriskt värde har ämnesområdet tidsgräns för kulturhistorisk värdering en betydelse i den här studien. Rapporter från Riksantikvarieämbetet, kandidatuppsats av Magnus Haglund, licentiatuppsats av Anna Krus samt avhandlingar av Krister Olsson och Ola Wetterberg är centrala källor.

Kunskaps- och forskningsöversikten är indelad under tre teman; *Begreppet kulturhistoriskt värde – framväxt och utveckling, Tidsgräns för kulturhistoriskt värde samt Kulturhistorisk värdering i kulturmiljösektorn och samhällsplaneringen.*

Begreppet kulturhistoriskt värde – framväxt och utveckling

Värde är enligt Génétay & Lindberg (2014, s. 15) något som skapas i människors medvetande och kan beskrivas som en tidsbunden och relativ bedömning utifrån olika parametrar, syften och aktörer. En företeelses värde ska alltid preciseras, dess egenskaper som representerar ett värde ska beskrivas och förklaras.

Olsson (2003, s. 57) menar i sin avhandling att kulturhistoriskt värde är ett centralt begrepp för kulturmiljövårdens sektor. Han anser att begreppet är ”knappast entydigt och konsistent” och att det är komplext.

I kulturmiljölagen (KML) nämns kulturhistoriska värden konsekvent, exempelvis i samband med byggnadsminnesförklaring (SFS 1988:950, kap. 3) och kyrkliga kulturminnen (ibid., kap.4). I Plan- och bygglagen (PBL) (SFS 2010:900) nämns kulturhistoriskt värde i samband med förvanskningförbudet, kap. 8 § 13, varsamhetskravet, kap. 8 § 17, anpassat underhåll, kap. 8 § 14 samt hänsyn vid planläggning, kap. 2 § 6. Kulturhistoriskt värde räknas i dessa paragrafer upp som ett av flera värden att ta hänsyn till. Övriga värden är bl.a. historiska, miljömässiga och konstnärliga.

Begreppet kulturhistoriskt värde nämns bl.a. i dokument och rapporter som Riksantikvarieämbetet har gett ut, t.ex. i *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* (Unnerbäck, 2002) och *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval* (Génétay & Lindberg, 2014). Däremot har begreppet definierats olika i rapporter och utredningar under olika tidsperioder, vilket skapar förvirring. Framst gäller frågan ifall konstnärliga och sociala värden är en del av kulturhistoriska värden eller inte.

Enligt Génétay & Lindberg (2014, s. 76) härrör begreppet kulturhistoriskt värde från det kulturhistoriska ämnet som etablerades under mitten av 1800-talet. Utvecklingen om vad som ansågs vara historiskt och kulturhistoriskt värdefullt kom ur både ett historiskt/arknologiskt och etnologiskt vetenskapligt synsätt. Motiven varierade för olika grupper, dvs. ideell respektive offentlig grupp. Pietetsmotiv och upplevelse, var betonat framförallt av gruppen som bestod av ideella krafter. För offentliga experter var kunskap, även konst- och arkitekturhistoriska argument, de viktigaste motiven.

En grundläggande tanke är att ett kulturhistoriskt värde också är ett allmänt intresse. Enligt Wetterberg (1992, s. 96) diskuterades värdekriterier 1913 inom Fornminnesvårdskommittén inför upprättandet av byggnadsminnesmärkning. Det konstaterades att urvalet av byggnader i det äldre beståndet skötte sig självt p.g.a. sin sällsynthet, medan de yngre krävde urvalskriterier. Urvalskriterier som diskuterades var tidskriterier, kulturhistoriska kriterier samt konstnärliga och arkitektoniska kriterier. Man kom fram till att ett grundläggande krav för skyddat minnesmärke var ett ”kulturhistoriskt intresse som också var ett allmänt intresse” (ibid.). För byggnader från yngre tid var de tvungna att vara både konstnärligt och kulturhistoriskt intressanta.

En annan grundläggande tanke är att kulturhistoriskt värde är någonting utöver en företeelses bruksvärde. Saneringsutredningen (1973, s.24) föreslog följande som en möjlig definition av kulturhistoriskt värde: ”Med kulturhistoriskt värde menas de värden, uppfattbara för ett samhälles medborgares, som kan tillmätas en byggnad utöver dess nyttovärden”.

Enligt Regeringens proposition om kulturmiljövård (1987/88:104, s. 47) kan bl.a. konstnärligt värde ingå i begreppet kulturhistoriskt värde, vilket har haft ”lång hävd i kulturminnesvården”. Med den nya Kulturminneslagen 1988 togs däremot det konstnärliga kriteriet bort för att ersättas med endast kulturhistoriskt värde (Informant 2).

Enligt Unnerbäck (2002, s. 18) är det kulturhistoriska värdet nästan undantagslöst uppbyggt av flera olika egenskaper som kan innefatta både fakta och rena upplevelsevärden. Historiska egenskaper får samlingsnamnet ”dokumentvärde” och kan t.ex. innefatta byggnadshistoriskt, arkitekturhistoriskt och socialhistoriskt värde (ibid., s. 24). Estetiska och sociala egenskaper benämns ”upplevelsevärden” och kan t.ex. vara arkitektoniskt, konstnärligt och miljöskapande värde. Detta synsätt/modell har blivit väl känd och använd, också kritiserad, inom antikvariekåren under namnet ”Unnerbäcksmodellen”.

I en rapport från Riksantikvarieämbetet (2007, s.11) ges en ny definition av kulturhistoriskt värde: ”Med kulturhistoriskt värde avses materiella och immateriella företeelser som på ett särskilt sätt fungerar som källa till berättelser om människans historia. De kulturhistoriska värdena kan utgöras av såväl enskilda objekt som helhetsmiljöer”. Definitionen inbegriper främst en företeelses historiska egenskaper, alltså det som enligt ”Unnerbäcksmodellen” kallas för dokumentvärden och utesluter således upplevelsevärden, dvs. estetiska och sociala värden.

Samma inriktning finns i en senare rapport från Riksantikvarieämbetet (Génetay & Lindberg, 2014, s. 12) vars definition av kulturhistoriskt värde lyder: ”Kulturhistoriskt värde avser de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang – samt därigenom människors livsvillkor historiskt och idag”. En tydlig distinktion görs i samma rapport mellan kulturhistoriska, estetiska, sociala, ekologiska och ekonomiska värden.

Begreppet *kulturvärde* beskrivs också i rapporten (ibid, s.19): ”Kulturvärde definieras som en samlingsbenämning för sådana värden som tillskrivs företeelser med utgångspunkt i kulturhistoriska, sociala och estetiska värden”.

I förslag till ändring av Boverkets byggregler (2016), som nu är på remiss, finns bl.a. en förklarande text om vad en särskilt värdefull byggnad eller bebyggelsemiljö enligt PBL kap. 8 § 13 kan innebära. Det anges att en byggnad kan vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden, tydliggör samhällsutvecklingen, i sig utgör en källa till kunskap om äldre material eller teknik eller om byggnaden uppvisar en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i utförande eller värderas högt i ett lokalt sammanhang.

I begreppet särskilt värdefull ligger att det handlar om ett urval. Byggnaden bör särskilt väl belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang ha få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande. Byggnader från tiden före år 1921, som har sin huvudsakliga karaktär bevarad, utgör idag en så begränsad del av byggnadsbeståndet att flertalet av dem oftast uppfyller något av de kriterierna för särskilt värdefull byggnad. Vad som sägs här om byggnader gäller även för bebyggelseområden (ibid.,s 2).

Tidsgräns för kulturhistorisk värdering

I Wetterbergs avhandling (1992) skildras kulturarvssektorns diskussioner och organisation i början av 1900-talet. En diskussion som fördes inom den s.k. Fornminnesvårdskommittén var huruvida en tidsgräns skulle finnas för minnesmärkning (ibid., s. 105, 106). I slutbetänkandet 1921 föreslogs ett ålderskriterium på minst 50 år samt att verket inte fick vara av en nu levande person. Motivet var att ett tidsperspektiv ansågs behövas för att kunna bedöma det kulturhistoriska värdet. Av avhandlingen framkommer även att det vid samma tid i Hessen och

Preussen fanns en tidsgräns på 30 år, i Österrike och Italien 50 år. I diskussionen om registrering och urvalskriterier var som redan nämnts yngre byggnader tvungna att vara både konstnärligt och kulturhistoriskt intressanta (ibid., s. 96).

I samma anda går i propositionen för Kulturmiljövård (1987/88:104) att utläsa att konstnärligt värde torde ha särskild betydelse vid värdering av kulturhistoriskt värde hos yngre byggnader.

En byggnads konstnärliga kvalitet kan vara en av de egenskaper som kan vara av betydelse för bedömningen av dess kulturhistoriska värde. Detta torde ha särskild relevans när det gäller yngre byggnader. För dem blir det enligt min mening ofta de arkitektoniska kvaliteterna som kan motivera en byggnadsminnesförklaring. Dessa kvaliteter bör givetvis bedömas med lite längre tidsperspektiv (ibid., s. 48).

Ranby (2014) diskuterar ”anti-kanoniseringen av det halvgamla” i sin artikel om rivningen av Maglarps nya kyrka. Ranby (ibid., s.300, 301) menar att det som samtidigt värderas högt också är det som kanoniserar, dvs. har goda förutsättningar att ta sig in i historieskrivningen. För att formulera ett nytt program, en ny rörelse eller stil, måste inledningsvis en nedvärderande diskussion kring företeelsen föras fram. Exempelvis var nationalromantikerna emot gipsarkitekturen och postmodernisterna emot senmodernism. ”Allt verkar ha en skrotålder, då ingen vill veta av företeelsen, tills den blivit tillräckligt gammal och sällsynt för att åter bli intressant. Nutida arkitekter ler nervöst åt 1980-talets postmodernism, även åt vad de själva ritat, för att markera att de gått vidare och följer med sin tid” (ibid., s. 301-302). Ranby menar vidare att konstvetenskap och kulturmiljövård själva måste göra upp med sina smakfördomar om det halvgamla eftersom negativa värderingar, alltså anti-kanoniseringar, tenderar att sprida sig och konserveras i andra miljöer.

Inom ämnet tidsgräns för kulturhistoriskt värde ryms även frågan hur länge en kulturhistorisk värdering är giltig. I Krus (2006) licentiatavhandling jämförs kulturhistoriska värden mot ekonomiska och funktionella värden. Enligt Krus (2006, s. 101) har ekonomiska och funktionella värden kortare aktualitetslängd än kulturhistoriska värden p.g.a. att de förstnämnda konstrueras utifrån tillgång och efterfrågan på en marknad, medan kulturhistoriska värden fastställs med stöd av juridisk bindande reglering, exempelvis vid en byggnadsminnesmärkning. Därmed är de kulturhistoriska värdena aktuella till dess att den juridiska regleringen upphävs, vilket sällan sker. Dock nämns även att utifrån ett relativistiskt synsätt är alla värden situationsbundna, dvs. beroende av den kontext de konstrueras i, vilka de kulturhistoriska värdena kan sägas vara.

Kulturhistorisk värdering i kulturmiljösektorn och samhällsplaneringen

Enligt Krus (2006, s. 101, 102) finns inom kulturarvsförvaltningen etiska riktlinjer för teoretiska och tekniska ställningstaganden kring *hur* byggnader med ett redan fastställt värde bör hanteras. Däremot ges inte samma utrymme till frågan *vilka* byggnader som ska tillskrivas kulturarvsstatus. Orsaken till detta menas vara den traditionella föreställningen om att värde är en i objektet inneboende egenskap och att diskussioner därför naturligt fokuseras till *hur* egenskaperna ska bevaras, inte *varför*. Det verkar även ofta finnas en otydlighet i att beskriva *vad* det är värdet består i. Genom att inte på förhand fastställa vilka materiella egenskaper som visar på en byggnads historiska information lämnas utrymme för framtida historiebruk. Detta medför dock en osäkerhet utifrån ett förvaltningsperspektiv (ibid., s. 103, 104). Krus konstaterar att det finns ett behov inom kulturarvssektorn av en fördjupad diskussion kring värden och värdering.

Olsson (2003) tar i sin avhandling upp hur kulturvärden beaktas och bör beaktas i den fysiska samhällsplaneringen. Olsson (ibid., s. 339) menar att det finns ett behov av en planering som behandlar kulturvärden samordnat och i relation till andra intressen. En planering som har målet att hitta en bärkraftig och långsiktig användning av kulturmiljöer samtidigt som kulturvärdena

beaktas. Kunskapssamhället pekar på att nya förhållningssätt till kulturvärden i den byggda miljön behövs, liksom nya arbetssätt inom kulturmiljövården.

Den bebyggelse som ligger närmast i tid innan 1980- och 90-talets bebyggelse är den som uppfördes under de s.k. rekordåren, dvs. 1961-1975. I Haglunds (2014) kandidatuppsats framgår att kulturmiljövårdens intresse för rekordårens bebyggelse har tilltagit under 2000-talet. Haglund (2014, s. 37 ff.) konstaterar att värderingarna av rekordårens bebyggelse utförs på liknande sätt som äldre bebyggelse värderas, t.ex. utförs värderingarna av en grupp experter. Inspiration hämtas från den s.k. ”Unnerbäcksmodellen”, men någon tydlig metodik går inte att utläsa. Haglund menar att den något dåliga insynen i processerna visar på ett traditionellt förhållningssätt som stämmer dåligt med modern forskning och teoribildning inom kulturmiljöfältet. I de studerade kulturhistoriska värderingarna lyfts både upplevelsevärden och dokumentvärden fram, med tonvikt på upplevelsevärden. Arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden med motiv som t.ex. ”god arkitektur, goda representanter för en arkitektonisk epok” framträder tydligast.

1.7 Teoretisk ansats

Som teoretisk ansats för den här studien används *The Burra charter*. Burradokumentet innehåller riktlinjer för bevarande och förvaltning av platser som anses ha kulturhistorisk betydelse. Medlemmar av *Australia ICOMOS* har utarbetat Burradokumentet som antogs 1979 av Icomos och som har reviderats 1981, 1988, 1999 och 2013. Burradokumentet omnämns som ett av de viktigaste dokumenten avseende restaureringsprinciper och vårdplanering (Riksantikvarieämbetet, 2016) och bedöms bl.a. därför relevant för den här studien.

Burradokumentet riktar sig till personer som ger råd, beslutar om eller förvaltar kulturhistoriska platser, exempelvis ägare och förvaltare (The Burra Charter, 2013, s.1). Burradokumentet deklarerar att kulturhistoriska platser berikar människors liv och är historiska vittnesbörd som visar på ett samhälles identitet och erfarenheter. Vidare är kulturhistoriska platser enligt Burradokumentet oersättliga och värdefulla. Ett varsamt förhållningssätt förordas i förvaltningen av kulturhistoriskt betydelsefulla platser. Inställningen till förändring är att göra det som är nödvändigt för att vårda platser och göra de användbara men i övrigt att förändra så lite som möjligt så att dess kulturhistoriska värde bevaras.

Enligt Burradokumentet avses ”plats” som en avgränsad geografisk yta som kan ha materiella eller immateriella egenskaper (ibid., s.2). Platser av kulturhistorisk betydelse menas ha estetiska, historiska, vetenskapliga, sociala eller andliga värden med relevans för tidigare, nutida eller framtida generationer. Värdena kan vara uttryck för själva platsen, dess användning, associationer, mening, vittnesbörd, relaterade platser eller relaterade objekt.

Burradokumentet fastslår att platser av kulturhistorisk betydelse ska bevaras och att bevarandet bör ske som en integrerad del i en god förvaltning (ibid., s.3). I en bevarandeprocess bör man respektera befintligt material, hur platsen använts, dess sammanhang och betydelser kopplat till platser. Vidare bör en bevarandeprocess använda sig av all relevant kunskap, teknik och discipliner som kan bidra till att studera och vårda platser på bästa sätt. Traditionella material och tekniker förordas. Ett bevarande bör ta alla aspekter av kulturhistoriska värden och naturvärden i beaktning utan att omotiverat framhålla ett värde framför ett annat. Där användningen är en del av den kulturhistoriska betydelsen bör användningen bibehållas.

Bevarandeprocessen inleds enligt Burradokumentet med att utveckla en förståelse för platsens kulturhistoriska betydelse (ibid., s.4). Där ingår även att beakta olika aspekter avseende platsens framtid, som t.ex. ägarens behov, resurser och fysiskt skick. Nästa steg är att utveckla en policy för bevarandet och en plan för vård- och förvaltning. I planen bör prioriteringar, resurser, ansvar och tidschema beskrivas. Det tredje steget är tillämpning av policyn och planen i en vård- och förvaltningsprocess, vilket även bör inkludera att övervaka vård- och förvaltningsprocessens resultat.

Burradokumentet framhåller ett deltagandeperspektiv från de människor som har särskilda kopplingar till de kulturhistoriska platserna eller som på annat sätt känner ett socialt, andligt eller kulturellt ansvar för platsen (ibid., s.5).

2. KULTURHISTORISKT VÄRDE AVSEENDE 1980- OCH 90-TALSBEBYGGELSE I SAMHÄLLELIGA BESLUTSPROCESSER

I detta kapitel belyses tre exempel i syfte att besvara främst studiens tredje frågeställning *Hur beaktas 1980- och 90-talsbebyggelse ur kulturvärdesynpunkt i den fysiska samhällsplaneringen?*

Det första exemplet, Blästern 14, Stockholm, handlar om ett kontorshus som ska byggas om till hotell. En process med att utarbeta en ny detaljplan skildras. Det andra exemplet, Nordstaden 24:3, Göteborg, handlar om en ombyggnad från kontorshus till gymnasieskola och hanteras inom ramen för ett bygglov. Det tredje exemplet, Verkmästaren 6 och 7, Eskilstuna, tar utgångspunkt i en kulturmiljöutredning ifråga om byggnadsminnesförklaring. Exemplet utmynnar i en ny detaljplan.

2.1 Blästern 14, Gävlegatan 16-18, Vasastaden, Stockholm

2012 startade ett arbete med att ta fram en ny detaljplan för fastigheten Blästern 14. Anledningen var att dåvarande fastighetsägare GE Capital önskade omvandla delar av fastigheten, magasinet och 1990-talshuset, till bostäder, ca 80 lägenheter. Fastighetsägaren avsåg även att återställa gathusets fasad och takform till ursprungligt utseende, vilket ansågs öka attraktiviteten för bostäder. Planens syfte är således, förutom ökad flexibilitet i användningen av fastigheten, att visa på fastighetens kulturhistoriska värden och hur ombyggnader kan ske med bevarande och tillvaratagande av dessa värden. Vid årsskiftet 2013/2014 förvärvades fastigheten av Kungsleden Storstad AB. Denna fastighetsägare ville fortsätta planarbetet men med målet att omvandla fastigheten till hotell.

Fastigheten Blästern 14 är belägen i ett kontors- och industrikvarter i Vasastaden, Stockholm, se Fig 1.

Fig. 1 Fastigheten Blästern 14 är grönklassificerat av Stockholm stadsmuseum, kontorshuset/gårdshuset från 1990-talet har ännu inte klassificerats. Bildkälla: Stockholm stadsmuseum.

Blästern 14 består av (Stadsbyggnadskontoret, 2015b):

- Gathus/Philipshuset 1930-tal

Den västra delen av gathuset mot Gävlegatan är åtta våningar högt och byggdes 1930-31, se Fig.

2. Byggnaden ritades av Sigurd Lewerentz som kontor för Svenska Philips. Ursprungligen var fasaden i synlig betong målad i ockra och hade en stor neonskylt, se Fig 3.

- Gathus, 1950-talsdelen

Gathusets högra del uppfördes på 1950-talet och ritades av Lennart Tham, se Fig. 2. Vid uppförandetiden gavs båda gathusen en gemensam och mer diskret fasadutformning.

Fig 2 Gathuset mot Gävlegatan, t.v. 1930-, t.h. 1950-tal.
Foto: Anders Stjernberg.

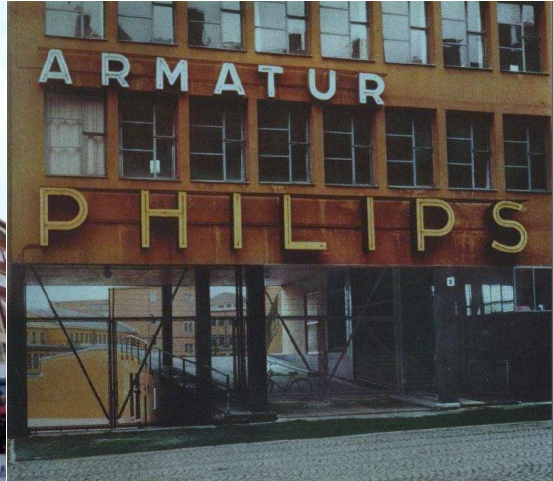

Fig 3 Gathusets fasad, t.v., vid uppförandetiden.
Bildkälla: Gregor Paulsson.

- Gårdshus/magasinet 1930-tal

Gårdshuset/magasinet byggdes 1930-31 och har åtta våningar plus takvåningar, se Fig. 4.

Byggnaden ritades av Sigurd Lewerentz som magasin/lagerlokaler för Svenska Philips, se Fig. 5. På 1990-talet byggdes magasinet om till kontor.

Fig 4 Magasinet från 1930-talet sett från gården.
Foto: Anders Stjernberg.

Fig 5 Gathus och magasinsbyggnad 1930-tal.
Bildkälla: ARKM.

- Gårdshus/1990-talshuset

Kontorshus i åtta våningar som uppfördes 1989-91, se Fig. 6 och 7 (Alenius, 1992). Byggnaden har en välvd fasad och ritades av Alenius, Silverhielm, Åhlund arkitektkontor.

- Övre gård, nedsänkt gård, 1990-talet

Två källarvåningar där bl.a. garage finns är underbyggd på gården. På 1990-talet omvandlades industrigården till en vårdad kontorsgård, ritad av Sven-Olov Nyberg, se Fig. 6 (Stadsbyggnadskontoret, 2015b).

Fig. 6 Kontorshuset/gårdshus från 1990-talet.
Foto: Anders Stjernberg.

Fig. 7 Receptionen i kontorshuset, ca 1990-talet.
Bildkälla: Stefan Alenius.

Ställningstaganden

För de bägge byggnader som är ritade av Sigurd Lewerentz finns rivningsförbud och skyddsbestämmelser i planen från 2000. Skyddsbestämmelserna lyder: ”Byggnad får inte rivas eller förvanskas exteriört. Vård- och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt att byggnadernas karaktärsdrag bevaras” (Stadsbyggnadskontoret, 2013a, s.6). Enligt planbeskrivningen ska ombyggnads- och underhållsarbeten av trapphusens interiörer utföras med stor varsamhet vad beträffar ursprungliga material och detaljer.

I den nya detaljplanen, Dp 2012-15091-54, utökas och preciseras skyddsbestämmelser respektive varsamhetsbestämmelser. 1930- och 50-talshusen får skydds- och varsamhetsbestämmelser och 1990-talshuset får varsamhetsbestämmelse.

Blästern 14 är grönmarkerat i Stockholms stadsmuseums klassificering, vilket betyder att fastigheten har ett särskilt kulturhistoriskt värde, se Fig. 1. 1990-talskontorshuset ingår inte i markeringen, p.g.a. av att det genom sin låga ålder ännu inte har klassificerats.

Nedan följer en genomgång av den nya detaljplanens olika skeden med fokus på uttalanden och ställningstaganden kring 1990-talshuset ur ett kulturhistoriskt perspektiv. För att sätta denna information i sitt sammanhang beskrivs även annan relevant information, exempelvis vad planen möjliggör och något beträffande fastighetens övriga byggnader.

Skede 1: Startskede och planskede, första versionen av planbeskrivningen

Detaljplanen syftar, som redan nämnts, till att möjliggöra en mer flexibel användning av magasinet från 1930- och kontorshuset från 1990-talet. Planen tillåter balkonger och förstoring av fönster på magasinet. 1990-talshuset ges en påbyggnad med två våningar plus takterrass samt balkonger. Även att gathusets fasad kan restaureras för att tydliggöra arvet från Sigurd Lewerentz. Det talas i planen om att alla ändringar ska hålla hög kvalitet och utföras i samråd med antikvarisk expertis. En antikvarisk konsekvensbeskrivning togs fram och en antikvarie från stadsmuseet ingick i projektgruppen. ”Det innebär ett nytt steg i samarbetet mellan stadsbyggnadskontoret och stadsmuseet för hur skyddet av kulturhistoriska och arkitektoniska värden kan integreras i detaljplanens bestämmelser”(Stadsbyggnadskontoret, 2013a, s. 12).

Byggnaderna från 1930-talet uppges ha ett samhällshistoriskt värde samt vara intressant ur ett arkitekturhistoriskt och byggnadstekniskt historiskt perspektiv. Under rubriken ”Vari ligger det kulturhistoriska värdet?” anges att 1990-talshuset har *stora värden*: ”Gårdshuset från 1990-talet uppmärksammades när det stod klart och betraktas idag som ett mycket intressant hus från den tiden. Arkitekterna var tongivande i 1980- och 1990-talets postmoderna arkitekturdiskussion” (ibid.,s. 19).

Preciserade skydds- och varsamhetsbestämmelser ges åt byggnaderna från 1930-, och 50-talet. Följande exempel gäller 1930-talshuset: ”Ursprungligt trapphus ska bevaras. Härmed avses steg i marmor och svart sten, vilplan med golv av marmor och matta samt ursprungliga handledare och räcken” (Stadsbyggnadskontoret, 2013b).

I första versionen av planbeskrivningen ges inga bestämmelser åt 1990-talshuset med argumentet att det inte klassificerats än. ”Också kontorshuset från 1990-talet besitter stora värden, men har ännu inte fått någon formell klassificering, och därför inga skyddsbestämmelser” (Stadsbyggnadskontoret, 2013a, s.12).

Planens konsekvenser för 1990-talshuset, balkonger och påbyggnad, beskrivs som en ”påtaglig ändring” (ibid., s.46). ”De korsvis placerade och långt utskjutande balkongerna urskiljer sig medvetet som tydliga tillägg, men förändrar samtidigt fasadens karaktär”. Påbyggnaden blir högre än tillåten inom ”Stockholmskalan” men kommer inte synas från gatan och menas därför inte ha någon betydande påverkan.

Från 2014-09-18 finns ett tjänsteutlåtande där flera åsikter angående 1990-talshuset framförs. Stadsmuseet menar att de under samrådet har fått mer kulturhistorisk kännedom om huset och beskriver det som ”ett välbevarat, intressant hus från tiden med stora kvaliteter, men inte kulturhistoriskt klassificerat”(Stadsbyggnadskontoret, 2014a, s.11). Stadsmuseet menar vidare att ändrad användning till bostäder är möjlig, men man är tveksam till så många och stora balkonger.

Länsstyrelsen menar att ”förändringarna av det välgestaltade kontorshuset bör göras varsamt och med respekt för den ursprungliga arkitekturen och det bör övervägas om det ska införas varsamhets- och skyddsbestämmelser för fasaden, trots att byggnaden p.g.a. av sin låga ålder inte klassificerats än” (ibid., s.12).

Även Skönhetsrådet uttalar sig beträffande planförslaget och 1990-talskontorshuset. ”Skönhetsrådet finner planförslaget vårdslöst mot byggnadens stora kvaliteter och avstyrker. Rådet är inte främmande för bostadsanvändning eller påbyggnad, men vill se ett mycket bättre förslag” (ibid. s.11).

Skede 2: Utställning/Granskning

Samrådsredogörelsen från 2014-09-02 visar på att även 1990-talsbyggnaden har *stora arkitektoniska och tidshistoriska värden* och att fasadändringar bör göras mer varsamt och med respekt för den ursprungliga arkitekturen (Stadsbyggnadskontoret, 2014b, s.14). Stadsbyggnadskontoret föreslår att förslaget ändras så att 1990-talsbyggnadens arkitektoniska och tidshistoriska värden beskrivs tydligare i planbeskrivningen och att byggnadens fasad ges varsamhetsbestämmelser. Möjligheten att komplettera fasaden med balkonger kvarstår.

Stadsmuseet framhåller att balkonger inte får konkurrera med den stora portalens kolossalmotiv, men påpekar att detta inte framgår av planen (ibid., s.8).

Skönhetsrådet menar att förslaget är alltför vårdslöst i förhållande till de stora kvaliteter som byggnaden har (ibid., s.9). Ledamoten F von Feilitzen yrkar att byggnaden inte får förvanskas med påbyggnader och balkonger, i möjligaste mån återföras till originalutformningen och att kontorsanvändningen bibehållas. Ev. kan studentbostäder eller hotell tänkas vara ett alternativ till användning av fastigheten.

Arkitekterna för 1990-talshuset motsätter sig med bestämdhet detaljplaneförslaget vad gäller fysisk utformning och påbyggnad (ibid., s.11). Bostadsnyttjande, t.ex. minihotell, studentbostäder utan balkonger eller takpåbyggnader kan vara ett alternativt betänkande. Arkitekterna menar att förslaget saknar historisk respekt och att karaktären på byggnaden helt spolieras i och med förslaget. Arkitekterna hävdar att byggnaden har ett erkänt *högt byggnads- och kulturhistoriskt värde*. Arkitekterna är positiva till att befintlig förbindelsegång tas bort.

Fredric Bedoire, professor emeritus, menar att planförslaget har missat de *arkitektoniska värdena* hos 1990-talskontorshuset (ibid., s.12). Att byggnaden hör till de intressantare och mest välformade från tiden kring 1990 med höga kvaliteter och ett högkvalitativt uttryck för en väl formulerad arkitekturteori och som har internationellt intresse. Byggnaden hör vidare enligt Bedorie till en konstnärlig helhet, med bl.a. tillhörande kongenial markbehandling. Balkonger och skrymmande påbyggnad skulle förvanska den sensibla byggnaden.

Samfundet S:t Erik Stockholm anser att 1990-talshuset är sin tids ”mest intressanta i Stockholm” (ibid. s.12). Att byggnaden är väl anpassad till en helhetsmiljö som inte bör förvanskas. Användningen bör fortsatt förbli kontor, alternativt studentbostäder. Balkonger och påbyggnad bör inte byggas.

Efter samrådet revideras planbeskrivningen, granskningshandling 2015-05-26. I denna finns beträffande gårdshuset från 1990-talet betydligt mer allmän information och beskrivning av kulturhistoriska värden än vad det gjorde i den första versionen av planbeskrivningen. Byggnaden ges också en varsamhetsbestämmelse: ”Om exteriöra förändringar görs, ska de utföras på ett sådant sätt att byggnadens karaktärsdrag och kulturhistoriska värde så som det beskrivs i planbeskrivningen på sidorna 41-43 och 45 beaktas” (Stadsbyggnadskontoret, 2015a). Däremot kvarstår möjlighet för påbyggnad och balkonger. Balkonger ska dock utgöra ett ”återhållsamt tillägg”, istället för ett ”tydligt tillägg”, som det stod i tidigare planbeskrivning (Stadsbyggnadskontoret, 2015b, s.41). Vidare ska balkonger, med anledning av byggnadens

regelbundna och repetitiva fasad vara placerade korsvis och på respektavstånd till portomfattningen. Påbyggnaden ska vara indragen och utgöra en konstruktion av stål och glas. Det står även i planbeskrivningen att 1990-talsbyggnaden tillhör ett *ungt kulturarv*. Att det under plansamrådet framkom att byggnaden har *stora kulturhistoriska och arkitektoniska värden* och betraktas som ett av de mest intressanta från tiden (ibid., s.26.)

Arkitekterna var tongivande i 1980-talets arkitekturdiskussion och en viktig del i husets värde är därför att det kan ses som en manifestation för arkitekternas teoretiskt och historiskt präglade arkitektursyn, av dem själva sammanfattad under begreppet manierismer. Till byggnadens värde hör även att det är en del i en helhetsmiljö, där arkitekturen samspelar med en ambitiös och tidstypisk gårdsgestaltning, ritad av Sven Olof Nyberg, en av periodens ledande svenska landskapsarkitekter. Att både gård och byggnad är mycket välbevarade bidrar också till det höga kulturhistoriska värdet (ibid., s.26).

Den påbyggnad och balkonger som planen tillåter anges i planbeskrivningen ha *stor påverkan på det kulturhistoriska värdet*. Påbyggnaden kommer att påverka den visuella upplevelsen av fasaden och balkonger riskerar att förvanska fasaden. ”Helhetsbedömningen är att utanpåliggande balkonger riskeras att förvanska fasaden” (ibid., s. 51). Påbyggnaden kommer att vara synlig från gården och det anges att det är tveksamhet kring huruvida påbyggnaden kommer att förvanska fasaden. Nya dörrar och utrymningsvägar bedöms som olyckliga ur kulturhistorisk synvinkel. Förbindelsegången placeras långt bort från huvudentrén och kommer därför inte att synas särskilt mycket från gården.

Skede 3: Godkännande och överklaganden

I ett tjänsteutlåtande 2015-11-09 meddelades att Stadsbyggnadsnämnden antar planförslaget (Stadsbyggnadskontoret, 2015c). Det anges att kulturhistoriska värden under planarbetet har prioriterats högt. Även att avvägning har gjorts mellan kulturhistoriska och arkitektoniska värden och en god bostadskvalitet. Det står att balkonger och påbyggnad på 1990-talshuset kan ses som en förvanskning och att inkomna synpunkter från Fredric Bedorie m.fl. inte har tillgodosetts. Däremot har balkongers storlek minskats och byggnaden getts en varsamhetsbestämmelse. 2015-12-18 antog Stadsbyggnadsnämnden förslaget till detaljplan. Detaljplanen överklagades två gånger innan den väger laga kraft i april 2016.

Fig. 8 Swecos visionsskiss för hotell, fasad Gävlegatan. Bildkälla: Sweco.

Fig. 9 Swecos visionsskiss för hotell, innergård. Bildkälla: Sweco.

Sweco i projektet Blästern 14

2013 anlätades Sweco som ansvarig arkitekt strax efter Kungsledens förvärv av fastigheten Blästern 14. Uppdraget bestod i att ta fram skisser för att utreda möjligheten att etablera hotellverksamhet, se Fig. 8 och 9. I nuläget har en vision för det nya hotellet tagits fram och arbetet fortsätter i en projekterings- och ombyggnadsfas. Planen är att bygga ett nytt designhotell som omfattar 9500 kvm och 242 rum. Hotellet väntas vara klart hösten 2018, hotelloperatör är Nobis. Den andra etappen av ombyggnaden omfattar 5500 kvm kontor i byggnaden mot Gävlegatan och väntas vara klar 2021. Ansvarig arkitekt Ewa Buhr-Berg säger ”Det har varit viktigt att bevara och förstärka den genuina industrimiljön på gården som de omgivande byggnaderna för att skapa en attraktiv helhet” (Sweco, 2016). 1930-talets historia betonas men hon nämner även 1950- och 1990-talets byggnader som ”karaktärsfulla exempel för sin tids arkitektoniska ideal. Inte minst det postmoderna hus som ritats av Alenius-Silverhielm-Åhlund” (ibid.). I nuläget tar Sweco fram en antikvarisk förundersökning beträffande Blästern 14.

2.2 Nordstaden 24:3, Östra Hamngatan 13, Göteborg

2015-02-12 inkom ansökan om bygglov avseende ändring av planlösning och fasad för fastigheten Nordstaden 24:3 i Göteborg (Stadsbyggnadskontoret Gbg, 2016a). Hyresgästen Ljud & Bildskolan LBS AB planerar att bedriva gymnasieskola med verksamhetsstart höstterminen 2016. Ytan för skolsalar och kontor blir 2585 kvm. Arkitekter är Krook & Tjäder AB. 2016-03-11 beviljades bygglovet och 2016-03-21 gavs startbesked.

Ställningstaganden och omnämning i arkitekturlektur

I bygglovet anges att byggnaden är *särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt och får inte förvanskas enligt 8 kap.13 § PBL*. Varsamhetskrav ställs i kontrollplanen, sakkunnig kontrollant är arkitekten.

Fastigheten ligger inom ett område som omfattas av Göteborgs kommunala bevarandeprogram, vilket innebär att bestämmelserna i 8 kap. § 13 och 14 PBL gäller. I protokoll från tekniskt samråd 2016-03-07 står att ”byggnaden är relativt modern men är tidstypisk med hög kvalitet på detaljer och material. Vissa ändringar görs på fasad och utförandet ska bevakas i kontrollplanen” (Stadsbyggnadskontoret, 2016b, s.3).

Enligt Caldenby, Linde Bjur & Ohlsson (2006, s. 38) är byggnaden en ”god representant för 1980-talets nya ekonomi med dess höga kvalitetskrav. Arkitekturen är återhållsam med generella rumssamband och hållbara material”. Det anges att investmentbolaget Asken beställde byggnaden med förevisning att den skulle bestå i 200 år.

Fig. 10 Bankhusets fasad mot Östra Hamngatan.
Foto: Emma Karp.

Fig. 11 Dörr i glas och teak med skärmtak.
Foto: Emma Karp.

Beskrivning

Fastigheten Nordstaden 24:3 ligger i centrala Göteborg. Byggnaden uppfördes 1986 som kontorslokaler för fastighetsägare Asken, Portfölj AB. Arkitekter var White Arkitekter AB (ibid. s. 38). Den senaste användningen för fastigheten är lokaler för Danske bank.

Byggnaden har sju våningar. Fasaden har en granitsockel med vertikal markering kring entrén, i övrigt Lemundasandsten, se Fig. 10. Dörrar är gjorda i teak och glas (Fig. 11) samt taket i koppar. En del av husets översta våning består av en från gatan synlig inglasad terrass. Två terrasser mot gården finns även samt en vinterträdgård på våning 6. På våning 6 finns även ett styrelserum som har påkostade material, bl.a. träpanelväggar, marmorgolv och specialdesignade infällda mattor, se Fig. 12. En ljusgård finns i byggnadens mitt.

Fig. 12 Styrelserum med påkostade material, bl.a. träpanelväggar specialdesignade mattor och marmorgolv.
Foto: Emma Karp.

Förändringar och konsekvenser

Bygglovet tillåter fasadändringar och ändring av planlösning. Enligt arkitekten Wiik (2016, refererad av Informant 1) ska fasaden p.g.a. slitage på sandstenen kompletteras med granit i nivå med fönstrens undersida, våning 1. Huvudentrén kommer att göras om med byte från enkeldörr till pardörr. Den befintliga dörren kommer att användas som förlaga för den nya ifråga om snickerier, material och finish. Nya fönster tillkommer där det tidigare funnits en bankomat. Även dessa utförs med respekt för den befintliga arkitekturen. Ett skärmtak över huvudentrén tillkommer även och som ska tillverkas så att den liknar de två befintliga skärmtaken, se Fig. 13.

Interiört kommer stora förändringar att ske som tillgodoser användningsområdet gymnasieskola och kontor. Bygglovet avser, som redan nämnts, ändring av planlösning. Bl.a. kommer ett nytt trapphus byggas i nuvarande ljusgård.

I en skriftlig mejlkonversation mellan byggnadsinspektören och arkitekten beskrivs mycket kortfattat hur byggnadens fasad ser ut och hur fasadändringarna kommer att påverka det visuella intrycket av byggnaden. Wiik (ibid.) menar att fasadändringen avseende kompletteringen av granitsockeln kommer att göra att upplevelsen från gatan ”blir tåligare och får ett för ögat vackrare utseende. Den vertikala markeringen kring entrén kommer att finnas kvar, om än mindre markerad mot övrig granit”. Angående den nya huvudentrén menar arkitekten att ”förändringen innebär ingen ny håltagning i fasaden och avvikelsen mot befintligt utseende blir inte särskilt påtaglig”. Arkitekten betonar även betydelsen vid val av ny granit. ”Viktigt i hanteringen av ny granit är att den harmoniserar med befintlig. Befintlig granit rengörs och den nya väljs med omsorg så att de får liknande utseende”.

Kompletterande kommentar

I bygglovet anges att byggnaden är särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt och inte får förvanskas enligt 8 kap. 13 § PBL. Informant 1, bygglovhandläggaren i ärendet, menar att det i samband med den skrivelsen även hade varit önskvärt med en motivering till varför denna bedömning gjorts. Informant 1 anser att en karaktärisering gjord av en arkitekt hade varit ett dokument som hade kunnat krävas in i detta bygglov ifall mer tid hade funnits. Han menar vidare att ifall bygglovet hade gällt en äldre byggnad, uppförd på 1950-talet eller äldre, placerad inom området Vallgraven som Nordstaden 24:3 är, hade en antikvarisk förundersökning krävts in.

Informant 1 anser att bygglovet tjänade på att koppla in en arkitekt istället för en antikvarie. ”Det känns inte naturligt att ha antikvarisk medverkan när det gäller ett hus från 1980-talet”.

2.3 Verkmästaren 6 och 7, Hamngatan 15, Eskilstuna

2008 väcktes frågan om byggnadsminnesförklaring avseende fastighet Verkmästaren 7, badhuset. På uppdrag av Eskilstuna kommun utarbetade Stockholms Byggnadsantikvarier AB 2013 en kulturmiljöutredning för fastigheten Verkmästaren 6 och 7; badhus, äventyrsbad och sporthall. Kulturmiljöutredningen syftade till att ”titta på byggnaderna i förhållande till områdets status och riksintresse för kulturmiljövården samt att fungera som underlag för Länsstyrelsens beslut om Byggnadsminnesförklaring” (Bruto, 2013, s.2).

Ställningstaganden inför byggnadsminnesförklaringen

I väntan på utredningen om byggnadsminnesförklaring förordade Länsstyrelsen om

anmälningsplikt enligt 3 kap. 6 § KML (ibid., s.6). Anmälningsplikten gällde de särskilt skyddsvärda delarna som bl.a. omfattar ingrepp i stomme, planlösning och exteriör. Fast inredning i äventyrsbadet, uppfört 1985, angavs likaså ha skyddsvärda kvaliteter som krävde anmälningsplikt.

I stadsplanen fastställd 1983-12-21 hade badhuset en q-bestämmelse: ”Inom med q betecknat område får sådan förändring av befintlig byggnad ej vidtas som förvanskar områdets kulturhistoriska värdefulla karaktär. Nybyggnad får uppföras med en utformning som ansluter till den kulturhistoriska miljön endast då befintlig byggnad till väsentlig del skadats av våda eller annat sätt som ej skäligen kunnat förutses” (ibid., s.7).

Fastigheten ligger inom området ”Eskilstuna innerstad” som utgör kulturmiljö av riksintresse med motiveringen: ”Smides- manufaktur- och industristad som speglar många olika utvecklingssteg och de sociala förhållandena från medeltiden och 1600-talet fram till tiden efter 1950” (ibid., s.6).

Fig. 13 Badhuset från 1930-talet och det tillbyggda äventyrsbadet från 1985 till vänster i bilden.
Foto: Emma Karp.

Beskrivning och historik

Fastighet Verkmästaren 6 och 7 utgör idag Vattenpalatset, Eskilstunas badhus med äventyrsbad och sporthall.

Badhuset, ritat av Paul Hedqvist 1930 och invigt 1933, är ett tidigt exempel på funktionalismens genombrott i Sverige, se Fig 13 (ibid., s.11). Enligt kulturmiljöutredningen är Eskilstuna badhus en av de få tidiga och konsekvent utförda funktionalistiska byggnaderna som finns kvar utanför Sveriges största städer.

1985 skedde stora interiöra förändringar i det ursprungliga badhuset, t.ex. byggdes en solarie- och relaxavdelning (ibid., s.15). Samtidigt byggdes badhuset även till med ett äventyrsbad längs Drottninggatan, se Fig. 13, 14 och 15. Äventyrsbadet var det första av sitt slag i Sverige. Slogan ”Varför åka till Mallorca när man kan bada i Vattenpalatset” marknadsförde äventyrsbadet. Byggnaden ritades av Projektplanering. Fasaden är gjord av ljus rött tegel och har stora välvda fönsterkupor med burspråk i tidstypisk postmodernistisk stil.

Fig. 14 Äventyrsbadet, 1985, fasad mot Drottningg. Foto: Ingela Karp.

Fig. 15 Äventyrsbadet, interiör. Bildkälla: google.se

Kulturhistorisk värdering

Äventyrsbadets främsta *kulturhistoriska värde* är enligt kulturmiljöutredningen ett *sambällshistoriskt värde* som Sveriges första äventyrsbad. ”Värdet sitter mer i själva funktionen än i byggnaden” (ibid., s.19). Den postmodernistiska utformningen är vidare en viktig årsring i badhusets historia. ”Eskilstunas badhus uppvisar två tydliga byggfaser, uppförandefasen samt inrättandet av äventyrsbadet på 1980-talet”. Därmed har äventyrsbadet även ett *arkitekturhistoriskt värde*, enligt kulturmiljöutredningen.

Ett större fokus och omfattning finns i kulturmiljöutredningen på den ursprungliga delen av badhuset från 1930-talet. Enligt utredningen har badhuset från 1930-talet ett mycket högt kulturhistoriskt värde, både ur ett regionalt och ur ett nationellt perspektiv. 1930-talsbyggnaden tillskrivs ett arkitekturhistoriskt, arkitektoniskt, samhällshistoriskt och symbol/identitetsvärde.

I kulturmiljöutredningen rekommenderas att badhuset från 1930-talet bör byggnadsminnesförklaras. Äventyrsbadet från 1985 anses inte borde omfattas av byggnadsminnesförklaringen.

Vad det gäller äventyrsbadet är det vår bedömning att det främst är dess funktion (som Sveriges första äventyrsbad) som innehar ett högt kulturhistoriskt värde. Den fasta inredningen är endast värdefull då badets funktion är bevarad. Då det är ovanligt att man i skyddsföreskrifter skriver in att en funktion av byggnaden bör bevaras är det vår bedömning att äventyrsbadet inte skall omfattas av en eventuell byggnadsminnesförklaring (ibid., s. 24).

Rekommendationer utifrån analys av riksintresse

Kulturmiljöutredningen innehåller även en analys utifrån uttrycket för riksintresse där det bl.a. anges att badhuset med äventyrsbad och sporthall inte får rivas och att deras ursprungliga funktioner i allra högsta grad är önskvärda ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

Badhuset med äventyrsbad och sporthall får inte rivas eller till det yttre förändras. En förbindelsegång mellan badhuset och sporthallen kan tillåtas om den utförs på ett sådant sätt att de kulturhistoriska värdena inte minskar. Badhuset och sporthallen ska underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten samt nya tillägg ska utföras med traditionella material och metoder så att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Ursprungliga fönster- och dörrpartier i samtliga byggnader ska bevaras och vid behov renoveras. Byggnadernas specialfunktioner kan ändras om detta innebär ett bevarande av byggnaderna (ibid., s. 27-28).

En slutsats i analysen utifrån riksintresset är: ”Ett bevarande av badhuset med äventyrsbadet och sporthallens ursprungliga funktioner är i allra högsta grad önskvärt ur kulturhistorisk synvinkel” (ibid., 29).

Konsekvenser av värderingen, byggnadsminnesförklaring och detaljplanprocess

2013-10-28 beslutade Länsstyrelsen i Södermanlands län att byggnadsminnesförklara badhuset, Verkmästaren 7. Äventyrsbadet från 1985 omfattas inte av förklaringen.

Det intilliggande äventyrsbadet från 1980-talet omfattas inte av byggnadsminnesförklaringen. Det är främst av dess samhällshistoriska värde som ett av Sveriges första äventyrsbad som innehar ett högt kulturhistoriskt värde. Värdet sitter mer i själva funktionen än i byggnaden. Dess fasta inredning är endast värdefull om badets funktion är bevarad. Hur en byggnad ska användas kan inte regleras i skyddsbestämmelser för ett byggnadsminne (Länsstyrelsen Södermanlands län, 2013, s. 2).

Fastigheten Verkmästaren 6 och 7 är just nu föremål för en ny detaljplan. Fastigheten ska utgöra lokaler åt Mälardalens Högskola. Badhuset ska byggas om, sporthall och äventyrsbadhus kommer att rivas.

Följande nämns i granskningshandling angående badhuset, sporthallen och äventyrsbadet i en analys av platsen i förhållande till riksintresset:

Både badhuset och sporthallen ingår i en sammansatt grupp av karaktärsbyggnader som bildar en ridå mot årummet. Badhuset, äventyrsbadet och sporthallen är viktiga delar i Eskilstunas historia och tydliga årsringar. Badhuset från 1930-talet är också en viktig byggnad i ett nationellt perspektiv då den visar på funktionalismens genombrott i Sverige. Både badhuset med äventyrsbadet och sporthallen är uttryck av samhällsutvecklingen som skapade behov av nya typer av moderna allmänfunktioner (Stadsbyggnadsnämnden, 2015a, s. 5).

Byggnadsminnesförklaringen av badhuset och vad byggnadsminnesförklaringen tillåter och inte tillåter finns beskrivet i granskningshandling (ibid.), liksom samrådshandlingen (Stadsbyggnadsnämnden, 2013). Dock nämns inte närmare varför eller varför det kulturhistoriska värdet ligger. Text om planens konsekvenser för fastighetens byggnaders kulturhistoriska värden saknas. Även text om varför man väljer att frångå att tillgodose riksintresset och på vilka grunder det tillåts saknas. I samrådsredogörelse 2015-01-08 nämns inte heller något om äventyrsbadet och eventuella kulturhistoriska värden (Stadsbyggnadsnämnden, 2015b). I nuläget är detaljplanen överklagad.

3. ANTIKVARIER OCH ARKITEKTERS TANKAR OM KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH 1980- OCH 90-TALSBEBYGGELSE

Kapitlet utgör resultatets andra del som syftar till att besvara samtliga tre frågeställningar; *Vilken innebörd lägger antikvarier och arkitekter begreppen kultur- respektive kulturhistoriskt värde? På vilka grunder värderas 1980- och 90-talsbebyggelse av antikvarier och arkitekter? Hur beaktas 1980- och 90-talsbebyggelse ur kulturvärdesynpunkt i den fysiska samhällsplaneringen?*

Sex personer har intervjuats i den här studien. Intervjupersonerna är **Stadsantikvarie 1**, antikvarie på stadsmuseet i Eskilstuna, **Stadsantikvarie 2**, antikvarie på stadsbyggnadskontoret i Göteborg, **Bygglovantikvarien**, bygglovhandläggare på stadsbyggnadskontoret i Göteborg som även är utbildad antikvarie, **Konsultarkitekten**, husarkitekt på Studio M på Sweco i Stockholm, **Konsultantikvarien**, byggnadsantikvarie på Studio Kulturmiljö på Sweco i Stockholm och **Planarkitekten**, planhandläggare på stadsbyggnadskontoret i Stockholm. För att läsa samtalsfrågorna, se Bilaga.

Avsnittet är indelat i fyra huvudteman som framkommit genom bearbetning av informationen som erhållits från intervjuerna. Huvudtemana är *Begreppet kulturhistoriskt (och kultur-) värde, Värdeaspekter ur ett tidsperspektiv, 1980- och 90-talets bebyggelse ur ett kulturhistoriskt perspektiv och Beaktande av kulturmiljöaspekter i samhälleliga beslutsprocesser.*

3.1 Begreppet kulturhistoriskt (och kultur-) värde

Allmänt om innebörden av begreppet kulturhistoriskt värde

Flertalet av intervjupersonerna betonar att kulturhistoriskt värde handlar om att förmedla en berättelse, en historia. **Stadsantikvarie 1** menar att kulturhistoriskt värde innebär en ”förståelse av en plats, av dess historiska betydelse”. Värdet kan vidare förmedlas genom en byggnad, en miljö, ett namn osv. **Stadsantikvarie 2** säger att kulturhistoriskt värde i hennes yrkesroll till stor del handlar om det fysiska arvet, exempelvis byggnader. Sammanhanget som byggnaden ingår i ska beskrivas, vad byggnaden har för historia och vad byggnaden berättar. Betydelsen av sammanhanget betonas vid ett flertal gånger under intervjun och sägs vara avgörande för vilka värden något tillskrivs, hur stor betydelse åldern har, åtgärder osv.

Kulturhistoriskt värde innebär för **Konsultantikvarien** ”någonting, ofta en fysisk struktur, som berättar om historien, ett vittnesbörd”. I begreppet menar hon att det även ligger att man har gjort eller gör ett urval. För att tillhöra det urvalet ska en ”särskilt angelägen historia” berättas genom företeelsen. **Planarkitekten** tolkar begreppet kulturhistoriskt värde som att det är ”något väldigt tidstypiskt”. En byggnad eller miljö som blir en form av dokumentation, minne eller spår.

En del av en berättelse, en tid, någonting som samhället vill ha kvar för att man ska kunna se hur det var tidigare. Det ska på något sätt vara tidstypiskt, berätta om sin tid och sitt sammanhang. Det ska vara en del av det allmänna minnet, ett slags spår om det som har varit så att man kan söka sig tillbaka. Att det blir en dokumentation som ger en orienterbarhet, att man alltså inte utplånar de fysiska spåren av tiden.

Några informanter, bl.a. **Bygglovantikvarien**, använder begreppet kulturhistoriskt värde som ett samlingsnamn, paraplybegrepp, i ett sammanhang när vissa byggnader eller miljöer pekas ut som mer värdefulla än andra och i syfte att snabbt kunna förklara för människor varför de inte får göra något eller vad de får göra. Bygglovantikvarien menar att miljömässiga, konstnärliga, teknikhistoriska, socialhistoriska värden osv. summeras under begreppet kulturhistoriskt värde.

Likt Bygglovantikvarien menar **Stadsantikvarie 2** att begreppet kulturhistoriskt värde är ett samlingsbegrepp. Att det finns olika dimensioner av det kulturhistoriska värdet och att det beskrivs utifrån olika aspekter, t.ex. den sociala aspekten. I varje enskilt ärende får begreppet brytas ned, menar Stadsantikvarie 2.

Vid frågan om när ett kulturhistoriskt värde uppstår hänvisar Stadsantikvarie 2 till något som hon lärde sig under sin studietid, ”att värdet uppstår i den operativa situationen”. ”Det innebär att det är först när en byggnad blir utsatt för någonting som allt det här kommer upp. Det är så jag tolkar det lite, i alla fall. Beroende av ändringen”.

Arkitektoniskt/konstnärligt värde och kulturhistoriskt värde

Huruvida arkitektoniskt/estetiskt/konstnärligt värde ingår eller inte i innebörden av begreppet kulturhistoriskt värde är något som informanterna för resonemang om och där delade meningar finns. **Stadsantikvarie 1** säger sig uppleva att arkitekter ofta lägger in innebörden estetiska värden i begreppet kulturhistoriskt värde, vilket hon menar är felaktigt. **Konsultantikvarien** menar att det inte räcker med att något är estetiskt vackert för att säga att det har ett kulturhistoriskt värde. En företeelse som har kulturhistoriskt värde kan däremot ändå vara estetiskt vacker, men att det centrala för begreppet är att det utgör ett historiskt vittnesbörd. Hon berättar om ett samtal som fördes med en arkitektkollega där hon höll en lång utläggning om det kulturhistoriska värdet i ett hotell i Haga, byggt i början av 1990-talet.

Hur tidstypiskt det var, hur artikulera arkitekturen var osv. varpå arkitektkollegan frågade, men är det bra, då? Men vadå bra, svarar jag, det är inte ett kriterium i min värld, om det är arkitektoniskt bra. Jag är ute efter det kulturhistoriska vittnesbördet.

I samma anda inleder **Planarkitekten** intervjun med att betona vikten av att skilja på kulturhistoriskt värde och arkitektoniskt eller konstnärligt värde. Detta också särskilt beträffande nyare hus.

Det arkitektoniska eller konstnärliga värdet är en sak för sig. Och det är lite märkligt kanske att det kulturhistoriska värdet har ett starkare skydd än det arkitektoniska värdet, men så uppfattar jag att det är. Det arkitektoniska eller konstnärliga värdet är det som är ett högstående verk, alltså något som verkligen är riktigt bra. Det som är kulturhistoriskt behöver inte vara bra. Det kan vara ett jättefult hus, men det är fortfarande kulturhistoriskt värdefullt.

Enligt **Stadsantikvarie 2** hör arkitektoniskt värde ihop med kulturhistoriskt värde, med anledning av att det berättar något särskilt.

När man pratar om kulturhistoriskt värde relaterat till arkitektoniskt värde, hur de hör ihop, skulle jag säga att den kulturhistoriska beskrivningen ger ju arkitekturen mening så att säga, vad har hänt och varför det ser ut som det gör. Sedan kan man ju tycka att det är fint eller fult eller god arkitektur eller inte. Men när det kommer till det kulturhistoriska begreppet är det ju egentligen inte intressant.

Lite senare säger Stadsantikvarie 2 att när en antikvarie tittar på en byggnad och har det kulturhistoriska perspektivet med sig så är ”det arkitektoniska värdet en del av det samlade, så att säga”.

Konsultarkitekten hänvisar till ”Unnerbäcksmodellen” och talar om att upplevelsevärden är intressant för deras beställare. Han nämner samhällshistoriskt, personhistoriskt och arkitektoniskt värde som exempel på vad kulturhistoriskt värde kan bestå av och betonar att det är det arkitektoniska värdet som är viktigast i deras dagliga arbete och som yrkeskåren är tränad i att värdera. En skillnad görs dock senare under intervjun i arkitektonisk kvalitet och kulturhistoriskt

betydelse vid tillfället då Konsultarkitekten talar om att utförandet på 1990-talshuset i kvarteret Blästern som ”egentligen ganska påvert”.

Det är väl också ganska typiskt, de storslagna axlarna och perspektiven som slutar i ingenting nästan. Det kan jag ju näppeligen se som en arkitektonisk kvalitet, möjligen har det någon typ av kulturhistorisk betydelse.

Bygglovantikvarien menar att synpunkterna i PBL kap. 8 § 13, historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt, kopplas till begreppet kulturhistoriskt värde.

Grunder för kulturhistoriskt värde

Den stora huvudfrågan man får ställa sig vid bedömning av kulturhistoriskt värde menar **Bygglovantikvarien** är ”vilken historia det är man vill berätta med ett bevarande”. Detta görs genom en kulturmiljöanalys, vilket det finns olika metoder för. Han nämner Riksantikvarieämbetets *Fem Pelare* som en bra grund. **Konsultantikvarien** nämner ”Unnerbäcksmodellen” och menar att det ”finns något inneboende i den modellen som gör att det funkar”.

I resonemanget ifall allmänheten ska få vara med och bedöma kulturhistoriskt värde är **Planarkitektens** åsikt att den allmänna opinionen på något sätt ska vägas in i värderingar.

Det är alltid jättebra med experter tycker jag. Men man får inte glömma bort att både den miljö som finns och den miljö man skapar, den är ju till för människor och den miljö som finns där, där bor det en massa människor och har bott en massa människor. Alltså just det här att människor ska kunna känna igen sig, de ska kunna ha orienteringspunkter och kunna komma tillbaka efteråt och säga att där bodde jag eller där jobbade jag.

Konsultantikvarien är tveksam till om antikvarier ska ägna sig åt att ta reda på vad allmänheten har för kopplingar till platser.

Jag inser att jag kommer att svara ja nu, för det är ju väldigt modernt, men jag vet inte riktigt vad jag tycker om det. Jag tycker också att det finns ett värde i att den kulturhistoriska analysen är baserad på expertkunskap. Det är ju lite en gråzon.

En grundläggande tanke som Konsultantikvarien delar är att man alltid ska vara medveten om olika perspektiv och intressen som finns angående värderingen, dvs. om man arbetar med nationella, regionala eller lokala intressen. ”Och de lokala intressena inbegriper ju alltid mycket mer. Då är det kanske det enda lilla torpet som finns kvar, det enda som ger en förankring åt platsen”.

För att få tillhöra det urval som räknas som kulturhistoriskt värdefullt menar Konsultantikvarien att det ska spegla en tidsanda väldigt typiskt, eller att det är väldigt icke typiskt och därför intressant”.

Bygglovantikvarien nämner sällsynthet och kvalitet som kriterier för kulturhistoriskt värde. Han menar att det inte är intressant för antikvarier att arbeta med objekt som är extremt vanliga, med anledning att ”då finns ju den historien berättad”.

Däremot påpekar Bygglovantikvarien även en problematik med resonemanget kring betydelsen av kvalitet, att om man endast bevarar högkvalitativ bebyggelse i så fall går miste om en viktig del av historien. Det gäller exempelvis miljonprogrammets bebyggelse eller statarlängor, som ofta tillskrivs lägre materialmässig kvalitet.

Så vi kan inte säga att vi bara ska bevara det som har en hög estetisk och arkitektonisk kvalitet utan vi måste ju bevara annat också. Och det är väl därför som man särskiljer de kulturhistoriska värdena från de estetiska.

Stadsantikvarie 2 menar att kvalitet är ett kriterium som vägs in när man ska värdera kulturhistoriskt. Hon menar att det t.ex. kan gälla kvalitet i material, dvs. beständiga material, att de håller över tid och åldras med värdighet.

Enligt **Konsultantikvarien** är kvalitet inte ett kriterium för att hävda kulturhistoriskt värde, dock menar hon att ”teorin ibland möter verkligheten” och måste anpassas därefter.

Jag kan ju stå och säga att de här miljonprogramshusen är fantastiskt välbevarade och vi vill helst inte röra någonting, men ruttnar fönstren så ruttnar fönstren, då måste man ju göra någonting åt det. Om materialet har en så dålig kvalitet att den inte står vid tidens tand, ja, det kan vi ju inte stoppa.

Begreppet kulturvärde

Flertalet av informanterna är inte bekväma med att använda begreppet ”kulturvärde”. Enligt **Stadsantikvarie 2** har begreppet kulturvärde en vidare innebörd, ”kultur i vid bemärkelse kan ju vara ett socialt värde, t.ex. en mötesplats eller typ av verksamhet”. Samtidigt menar Stadsantikvarie 2 att hon ofta använder begreppen kulturhistoriskt värde och kulturvärde i likartad betydelse. **Konsultantikvarien** använder sällan begreppet kulturvärde men menar att det ofta används som en förkortning eller förenkling av begreppet kulturhistoriskt värde. Hon menar att det även kan vara någonting som inbegriper sociala och estetiska aspekter, mycket mer än vad den kulturhistoriska analysen gör, och även en demokratisk aspekt.

3.2 Värdeaspekter ur ett tidsperspektiv

Varför ett visst tidsperspektiv behövs beträffande kulturhistoriskt värde

Flera av informanterna anser frågan när i tid efter uppförande som en företeelse kan anses ha kulturhistoriskt värde som svår. Gemensamt för svaren är att en viss tid bör ha passerat.

Bygglovantikvarien talar om en generation bakåt i tiden, ca 30-40 år.

Det är väl då man börjar bli intresserad av historien. Det vi upplevt själva under vår egen tid, det har ju inget historiskt värde för oss, för då har vi våra egna minnen egentligen. Utan det är ju när man inte har ett minne av något som man behöver en fysisk miljö som berättar någonting istället, om hur det var innan.

Planarkitekten kopplar på liknande sätt begreppet kulturhistoriskt värde till minne. ”För det är ju ändå väldigt kopplat till ålder, att liksom minnas det gamla”.

För **Konsultantikvarien** finns en liknande tanke om en gräns på ca 25-30 år och menar att det finns en generell uppfattning i yrkeskåren som säger det. Hon menar vidare att ett visst perspektiv behövs för att man ska kunna se historiska strukturer och en tidsanda. Dessutom med anledning till att det rent praktiskt inte är möjligt att ”vara med överallt”.

Stadsantikvarie 2 nämner på liknande sätt att det finns ett antaget tidsperspektiv på ca 30- 40 år inom yrkeskåren. För egen del säger hon att det är klart att ”åldern finns med”, men att hon inte tänker särskilt mycket på åldern utan att det mer handlar om ”i vilket sammanhang man befinner sig i”. Stadsantikvarie 2 menar att det därför är möjligt t.ex. för en tio år gammal byggnad att ha ett stort kulturhistoriskt värde, t.ex. om det var en stor satsning på något specifikt eller att objektet har fått stor betydelse. Stadsantikvarie 2 menar att det nog finns ett par exempel i

närliggande tid som man skulle kunna resonera kring just på det här sättet och nämner exemplet hotell Avalon i Göteborg.

Enligt *Stadsantikvarie 1* ska en ”viss tid” ha passerat för att ”det ska gå att urskilja vilken betydelse och hur utvecklingen skett för en viss bebyggelse”. Hon menar vidare att det kan variera för olika typer av bebyggelse. Stadsantikvarien nämner att det i slutet av 1990-talet i Sörmland fanns en diskussion om att eventuellt skydda ett 1980-tals villaområde. Frågan gjorde sig gällande därför att villaarkitekturen hade förändrats så tydligt redan tio år efter uppförandet och att de områden som byggts på 1980-talet redan hade börjat förändrats. Skyddet blev dock aldrig av.

Konsultarkitekten talar om tidsaspekten i relation till samhället och att kulturhistoriskt värde är någonting som ”byggs på över tid”. Han vill dock inte hävda att det måste ha gått en viss tid för att något ska kallas kulturhistoriskt, men menar att det kan underlätta p.g.a. att det då finns ”fler beröringspunkter med alla möjliga saker”. Konsultarkitekten menar att man vanligen pratar om en generation, 40-50 år, med anledning att ”man liksom fritt ska kunna förhålla sig till det och verkligen bilda sig en egen uppfattning”. Konsultarkitekten menar att byggnader från 1970 nu börjar vinna uppskattning, vilket för inte så länge sedan var helt otänkbart.

Konsultarkitekten anser dock att 1990-talshuset i kvarteret Blästern kan anses ha kulturhistoriskt värde.

Ja. Alltså den period när det huset har tillkommit och som är en produkt av det, det är ju idag en historisk period. Och vad har jag för belägg för att säga det då? Nej, men det känner jag. Jag tror att det råder viss konsensus om det ändå, det här är ju innan digitaliseringen. (...) Det är en väldigt tydlig samhällsomvandling, det finns ett väldigt tydligt före och efter.

Bygglovantikvarien däremot anser inte att 1980-talsbyggnaden i exemplet Nordstaden 24:3 bör ses i ett kulturhistoriskt perspektiv.

Det känns lite krystat och säga att det har ett historiskt värde. Vi ligger så nära det, det är inte ett historiskt dokument. Det kan fortfarande ha estetiska värden och andra värden, men vi befinner oss så nära det att vi inte ser det i en historisk kontext. Vi är inte så annorlunda det nu som då. Det är inte så intressant att få historien från 80-talet berättad än. Det känns inte så relevant.

Svårigheter med den kulturhistoriska värderingen av yngre bebyggelse

Stadsantikvarie 2 anser att yngre bebyggelse bör värderas med samma kriterier som äldre. Däremot påtalar hon att exempelvis en 1880-talsbyggnad är uppförd på ett annat sätt än en 1970-talsbyggnad och att det man värderar i 1970-talsbyggnaden då ”kanske inte ligger i detaljer och materialet, utan mer handlar om en helhet”.

Beträffande om det finns skillnader i att kulturhistoriskt värdera bebyggelse beroende på vilken ålder en företeelse har, anser *Planarkitekten* att det är lättare att värdera äldre bebyggelse jämfört med yngre. ”Därför att husen har mognat lite, man ser då vad som är kanske det mest intressanta och man ser vad som har liksom hållit sig genom åren”. Hon menar dock att det är möjligt att värdera yngre bebyggelse, men att det ”kanske finns en tydligare koppling till arkitektoniskt värde i de fallen”.

Det är svårare att se tydligt på det som är nära i tid vad som är bra eller inte, men det går naturligtvis. Men då blir det kanske snarare en bedömning liksom av ett arkitektoniskt värde än av ett kulturhistoriskt värde. Ju yngre det är desto mer är det ju alltså hur bra blev det är. Minnesfunktionen är ju inte lika stor med något som är tio år gammalt.

Bygglovantikvarien menar att konstnärliga värden istället för kulturhistoriska kan påtalas för yngre bebyggelse, som i fallet Nordstaden 24:3.

Det är svårt att använda det generellt, att det är kulturhistoriskt, då får man gå in på att den här 80-, 90-talsbyggnaden är värdefull för att, och då har den kanske miljöskapande värden arkitektoniska värden osv. Jag hade inte skrämt mig med att det är kulturhistoriskt värdefullt på samma sätt som om det var äldre bebyggelse. Då kan jag istället direkt gå på att det är konstnärligt. Desto mer traditionellt objekt desto lättare att hävda att det är kulturhistoriskt.

Planarkitekten upplever att det kan finnas en problematik att kulturhistoriskt värdera hus som är uppförda under sin egen professionella levnadstid p.g.a. ”man inte ser det som något gammalt”. Hon berättar att hon har stött på arkitekter som inte ser något problem i att riva eller ändra ett hus som de själva varit med och ritat, att det på något vis då är ”ett öppet ärende”. Detta med anledning att det är svårt att börja kalla sin samtid för kulturhistoria.

Konsultarkitekten menar på liknande sätt att man har någon sorts relation till det som ligger nära i tid. Han berättar att JM när de skulle bygga Gåshaga ute på Lidingö valde att spara några gamla arbetarbostäder i nationalromantiks stil. Hans morfars äldre syster född 1910 var väldigt upprörd över detta, att man skulle ha kvar ”de äckliga gamla husen”. Hon tillhörde modernistgenerationen och hade en annan koppling och kontext till husen än vad yngre människor har. ”Det var liksom hennes motsvarighet till det postmodernistiska kontorshuset i kvarteret Blästern, tänker jag. Det var nära inpå henne, det här är nära inpå oss. Det är svårt liksom”.

Bygglovantikvarien påtalar även en annan problematik med att värdera ung bebyggelse, som är kopplat till mängden.

Mycket bebyggelse vi ställer frågan är det kulturhistoriskt värdefullt, nej, för att det finns så mycket av den. (...) Det finns så mycket 80- och 90-talsbebyggelse. Jag tycker inte att det känns så relevant för oss antikvarier att ha den diskussionen p.g.a. det inte är hotat.

Konsultantikvarien talar litegrann i samma anda om att den naturliga sällningen ”kanske måste till”. ”Det kanske inte ska vara lika högt skydd om det finns väldigt mycket av en viss typ av byggnad som när något börjar bli liksom det sista kvar”. **Stadsantikvarie 1** menar att hon kan förorda att skydda objekt innan den naturliga sällningen har skett och hänvisar till diskussionen om att skydda ett 1980-tals villaområde som tidigare nämnts.

Svårigheterna kopplas även till paradigmskiften och skiften i ideal. **Bygglovantikvarien** menar att det har skett ett sorts paradigmskifte i stadsbyggandet som påverkar den kulturhistoriska värderingen av 1980- och 90-talsbebyggelse.

Man hade väl en tanke då också om att det var en kvalitet att bygga på det sätt man gjorde då, men som vi inte håller med om nu, så då blir det en ideologisk skillnad. Då har man ju svårt att värdera, att se de positiva värdena i det.

I samma anda talar **Konsultarkitekten** om att arkitekterna idag arbetar på ett annat sätt än vad de gjorde på 1980- och 90-talen. Konsultarkitekten nämner att man i ombyggnaden av 1930-talsmagasinet i kvarteret Blästern 14 som skedde 1990 ”verkligt har försökt göra det till något annat än vad det egentligen var”. Han menar att arkitekter idag vill bort från det synsättet. ”Det är klart, det är så det funkar, det är den närmaste föregående perioden på något sätt och pendeln slår”.

Att en stilepok värderas olika högt under olika perioder inom ett yrkesfält talar **Stadsantikvarie 1** om. Stadsantikvarie 1 berättar att det under hennes bebyggelseantikvariska utbildning, i början av

1980-talet, var bebyggelse uppfört innan 1880-talet som generellt sett värderades högst ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Byggnader från 1880-talet ansågs ha ett lägre värde, bl.a. för att det under den perioden experimenterades med cement istället för sten, ett icke beständigt material, men som också hade ett lägre arkitektoniskt värde. Funktionalistiska byggnader hade likaså ett lågt värde bland utbildningens föreläsare.

Anledningar till att kulturhistoriskt värdera yngre bebyggelse

Förutom att problematik finns med att kulturhistoriskt värdera yngre bebyggelse går det även att se en problematik i att yngre bebyggelse *inte* värderas. **Planarkitekten** påtalar denna problematik som hon även menar är kopplat till det höga exploateringsstryck som finns idag.

I Stockholm har vi ju inte några bedömningar från Stadsmuseum vid hus yngre än 1990, men det blir ju knepigt för man kan ju inte riva allting efter 1990. Då finns de ju inte kvar den dagen då det börjar bli aktuellt att resonera kring kulturhistoriskt värde. Med det som händer nu är ju att det i ökande utsträckning rivs hus efter kort tid. Det är många kontorshus i innerstan t.ex. som har rivits efter 30, 40 år bara. Och då hinner de aldrig vara med i det här resonemanget.

Planarkitekten påtalar att det händer väldigt mycket väldigt snabbt idag och att det är en påtaglig förändring jämfört när hon började arbeta i Stockholm 1991.

Då gjorde man små tillbyggnader eller små tillägg och det var inte alls svårt på samma vis att liksom behålla ursprungskaraktären på områden för den fanns ju redan där. Men idag går man in med så kraftfulla och storskaliga ändringar att du väldigt mycket mer måste resonera om det, vad är det man gör, vad är det man tillför och när tappar det över så att säga, när försvinner det där vi egentligen ville bevara. Karaktären förändras så kraftfullt att plötsligt så är det någonting annat.

Ett annat argument för att skynda på diskussionen om kulturhistoriskt värde, exempelvis för 1980- och 90-talsbebyggelse, menar **Konsultarkitekten** är stegrande krav på inomhusmiljö, energi och liknande, liksom att byggkvaliteten ibland är låg, vilket aktualiserar förändringsbehov tidigare.

Betydelsen av byggnaders ålder i den allmänna opinionen

Konsultarkitekten påtalar att det sker många rivningar av modernistiska byggnader i Stockholm utan att de omtalas medan byggnader äldre än 100 år alltid blir föremål för diskussioner. ”Det är ju ingen slump att det blir ramaskri här i stan så fort något som är äldre än 100 år ska rivas, men att ingen bryr sig i princip när vi talar om modernistiska byggnader, åtminstone från 1950-talet och framåt”. Byggnaders ålder har alltså en stor betydelse i den allmänna bevarandediskussionen. De äldre byggnaderna kan omtalas som ”omistliga trots att de kan vara sönderbyggda eller inte arkitektens bästa” och Konsultarkitekten menar att diskussionen är känslostyrd.

Planarkitekten nämner en diskussion om att bevara en äldre liten träbyggnad i ett projekt som hon arbetar med i Mariehäll och lyfter fram att byggnaden har ett känslvärde, nostalgivärde och symbolisk betydelse för människor. Byggnaden, som kallas för ”Gula Villan”, menar hon i sig egentligen inte har något stort värde, ”det är en liten träbyggnad”. Däremot menar hon att den har en stark laddning och funktion som sista minne på en plats där mycket har ändrats och där det är en av väldigt få små trähus kvar från en helt annan miljö. ”Då tänker jag att man kan fokusera på en sådan här byggnad som liksom får bära väldigt mycket av den rädslan och längtan efter att inte allt ska förändras”.

3.3 1980- och 90-talets bebyggelse ur ett kulturhistoriskt perspektiv

Allmänna tankar om 1980- och 90-talsbebyggelsen ur ett kulturhistoriskt perspektiv

Stadsantikvarie 2 menar att typiska karaktärsdrag för 1980- och 90-talsbebyggelse tar sig i uttryck i ”materialval, färger och en gemensam skala, det postmoderna”. Det porösa rosa teglet och grön plåt som skulle likna kopparplåt är exempel på detta. Stadsantikvarie 2 menar att idén som finns idag om att stoltsera och utmärka sig genom byggnader, t.ex. genom att bygga högt och i glas, var någonting som introducerades på 1980-talet. Dock utgjorde de sällanobjekt.

Konsultantikvarien talar om postmodernism som en motreaktion mot modernismen. Att stilen karaktäriseras av en ”lekfullhet, nedbrutna volymer, mer gårdsrum, mer uppbrutet och mindre strikt”. Hon menar att de moderna byggmetoderna som tillämpades under rekordåren fortsätter att användas under 1980- och 90-talen. Att det inte är ovanligt med betongelement i fasaderna, men att man ”nu gör ett försök att omfamna människan”, t.ex. genom att betongelementen är aprikosfärgade istället för grå. Hon beskriver ett hotell i Haga, uppfört under tidigt 1990-tal då det byggdes ihop med en gammal kasernbyggnad från 1800-talet, som hon arbetar med just och som hon tycker är typiskt för sin tid. Byggnaden består bl.a. av en solfjärdersbyggnad med en fasad klädd i trä med snedställda fönster överst och en bottenvåning i puts. Konsultantikvarien menar att den här perioden ”troligen är den enda som man har ägnat sig åt vita, eller så ljusa tak”.

Enligt *Stadsantikvarie 1* var 1980- och 90-talsbebyggelsen och den postmoderna arkitekturen ifrågasatt redan då den uppfördes. Hon tror att en anledning till detta kan vara att arkitekturen skiljde sig stort från den som var under perioden innan, vilken även hade varat under en relativt lång period.

1980- och 90-talsbebyggelse som lågkvalitativ, ett rykte eller sanning?

Planarkitekten gick i slutet av 1980-talet en vidareutbildning på Konstakademien och berättar om en entusiasm, glädje och lekfullhet inom arkitektkåren vid den här tiden.

Då kom just den här postmodernismen och klassicismen. Innan hade det ju varit mer modernism med ett mer avskalat formspråk. Och så fick man plötsligt börja leka med detaljer. Det var ju himla roligt, men samtidigt så hade man inte i alla lägen den här exaktheten i material och utförande. En hel del av den postmoderna arkitekturen är ju väldigt klumpig, kan man säga. Om man tittar på bostadsområdet Dalen t.ex., så är det riktigt fula detaljer och riktigt klunsigt.

Planarkitekten menar att en anledning till den klumpiga arkitekturen var okunskap, att man saknade erfarenhet och skicklighet.

Det var okunskap, man hade inte jobbat med sådant på många år. Plus ekonomi förstås. (...) Så arkitekterna ritade en slags dekorationer som inte var uppbyggda på någon slags hantverkskunskap, utan det blev lite Disneyland över det hela, teaterkuliss. Inte så gediget och inte så hållbart heller då egentligen.

Förekomsten av nya material där vissa av dem inte var särskilt långsiktigt hållbara är en annan anledning som nämns liksom att arkitekter vid den här tiden gick ifrån arbetssättet att rita för hand. ”När jag läste till arkitekt var det ju en väldigt stark sak det här att du lärde dig, den här kontakten med handen, att jobba med proportioner när man skissade. Så det var ju liksom det starkaste arbetsinstrumentet, den här kopplingen mellan handen och ögat”. Planarkitekten berättar att hon i slutet av 1980-talet arbetade på arkitektkontor där många unga killar plötsligt hade lärt sig rita på dator. ”Då tryckte man på en knapp och så hade du en fasad klar med hundra fönster. Du kunde göra det väldigt snabbt men du fick inte det här finliret, den här omsorgen, detaljomsorgen som man hade haft innan”. Något som ritades på datorn i liten skala kunde se

väldigt annorlunda ut i fullskala och var kanske inte så lätt att tillverka i praktiken. Arbetsprocessen skedde lite väl hastigt ibland, menar Planarkitekten.

Däremot anser Planarkitekten att det även finns exempel från den här tiden av hög kvalitet, t.ex. 1990-talshuset i kvarteret Blästern. ”Där skiljer ju sig Blästern åt, för att den har då en hög kvalitet på utförandet, det får man erkänna”.

Bygglovantikvarien menar på liknande sätt att kvaliteten i 1980- och 90-talsbebyggelse ofta kan vara lägre, men att det även förekommer objekt från den här tiden som är av hög kvalitet, som t.ex. Nordstaden 24:3.

Den fysiska kvaliteten i byggnaderna är ju kanske ofta lägre och då har man ju det problemet med att sätta bevarande på något där materialet inte kommer att ha lång livslängd. Men sen har vi ju de objekt som banken, där kvaliteten är hög, och då har vi ju plötsligt de här estetiska värdena som jag tycker gör det mycket lättare att motivera ett värde.

Konsultarkitekten anser att den här perioden, precis som alla andra perioder, både har bra och dåliga exponenter. Han talar om tekniskt dåliga kvaliteter, som t.ex. plastsocklar som spricker och menar att tempot, ”det skulle gå fort”, är en anledning till detta.

Det var väl nästan som att industrialiseringen och byggandet gick in i en ny fas. Man började kanske tulla mer på, om man tidigare hade studerat, förfinat och ekonomiserat produktionsmetoder, började man nu förbilliga materialet.

Konsultarkitekten upplever att man även ibland tog de postmodernistiska nyckerna lite som en förevändning och gömde sig bakom dem. ”Man liksom tryckte dit något kapital. Det här att det skulle vara så konstigt, att man skulle bryta så med traditionen”. Han menar vidare att man tappade modernismens arbetssätt att utformningen ofta var förbundet med noggranna funktionsstudier och att man nu gömde sig bakom ett ”scenografiskt förhållningssätt”.

Fig. 16 1990-talskontorshusets portal.
Foto: Emma Karp.

Fig. 17 och 18 Interiöra detaljer i 1990-talshusets entréhall.
Foto: Emma Karp.

Konsultarkitekten nämner 1990-talshuset i kvarteret Blästern, som han i stort anser är en byggnad av hög kvalitet, men vars storslagna fasad och portal liksom ger höga förväntningar, ”de storslagna axlarna och perspektivet” (Fig. 16), som däremot försvinner när man kommer in i

byggnaden och möts av en entréhall i normalt våningsplan, en glasad sluss och en elnisch, ”som slutar i ingenting”, se Fig. 18. Han benämner detta som ett ”scenografibygge”. ”Det bär liksom inte syn för sägen, om man säger så. Kanske också rätt typiskt på sitt sätt”. Konsultarkitekten anser att 1990-talshuset dock tillhör den kategori som inte har en fasad med påklustrade ornament utan som är ”genomarbetad och har ett eget uttryck. Den är sig själv, så att säga. På så sätt höjer den väl sig också över mängden, tycker jag”.

Konsultarkitekten nämner även några interiöra detaljer som han menar är tidstypiska. ”I taket finns den där kompassrosen nästan som ett stort ornament, björkpaneler på väggarna, några krökta bänkar och belysningsarmaturer (Fig. 17 och 18). Det är ju absolut tidstypiskt”. Han menar att interiören är en väldigt intakt, inte särskilt sliten, och utgör en ordinär kontorsinredning. Mönstrade linoleumgolv är en annan väldigt tidstypisk detalj i inredningen, ”någonting som man märkligt nog kanske faktiskt plockade upp från funkisen”.

Planarkitekten menar att 1990-talshuset i kvarteret Blästern både kan ses som elegant och komiskt. ”Det är elementbygge, det har lite udda form. Jag kan se det både som att det är elegant men också att det är lite, (...) vad ska jag säga, har lite komiska detaljer. Det var ett sätt att leka med och dra ut en inspiration av ett romerskt palats och se vad det kunde bli”.

Konsultarkitekten menar att högkvalitativ bebyggelse från den här perioden kännetecknas av välstuderade miljöer där man har ritat igenom sina projekt, satsat på ett kvalitativt byggande, varit medveten om vad man ville uttrycka och uppnått något som står sig ganska bra. Han nämner ”Bankhus 90 i Risne, Rosenbergs huvudkontor och SEbanken” som ett exempel. ”Det är ju långt ifrån den här nidd bilden av det postmodernistiska smäcket. Det har en klar och tydlig struktur, en gestaltningsidé, den uttrycker liksom soliditet och kvalitet”.

Stadsbyggandet i Eskilstuna, Göteborg och Stockholm under 1980- och 90-talen

I Eskilstuna byggdes det enligt **Stadsantikvarie 1** inte särskilt mycket under 1980- och 90-talen. Detta p.g.a. kommunens tillbakagång i ekonomiskt och befolkningsmässigt avseende, vilket alltså naturligt avspeglar sig i byggandet. Viss bebyggelse uppfördes dock, t.ex. bebyggdes något kvarter med bostäder samt några gallerior centralt. Det byggdes villor i ett par områden i stadens utkanter vilkas fasader målades i pastellfärger. Mycket av den bebyggelsen kan beskrivas som ”gullig”, enligt Stadsantikvarie 1. I Eskilstunas miljonprogramsområden skedde om- och tillbyggnader för att bygga bort områdenas hårda och avskalade karaktär och negativa rykte. Om- och tillbyggnaderna var inspirerade av traditionella stilepoker och kunde bestå av exempelvis förstukvistar och små faluröda bodar i trä.

I Göteborg byggdes enligt **Bygglovantikvarien** villaområden och radhusområden i ganska periferade områden, som t.ex. Olofstorp och Brottskärr under 1980- och 90-talen. Centralt skedde några eftersläntrande saneringar, som t.ex. Radisonhotellet. Många kontorsfastigheter byggdes. Att bygga i del redan byggda, s.k. ”infills i left-over-tytor och att bygga blandstad”, förekom under den här perioden, fast i mycket mindre skala än vad det gör idag, enligt Bygglovantikvarien.

I Stockholm ”försökte man att bygga kvartersstad igen” enligt **Planarkitekten**. Med den kritik som miljonprogrammet fick ville man nu bryta ner storskaligheten, göra det mer intimt och i människoskala, med ambitionen att det skulle vara trevligt. ”Variation, omväxling och mysighet, som man nuförtiden hyllar, fanns även som mål under den här perioden”, säger Planarkitekten. Områdena Risne, Dalen och Skarpnäck tillkom exempelvis, ”där ambitionen att försöka bygga rumslighet i kvarter fanns. Men fortfarande, det blev lite klunsigt därför att det var ett nytt sätt”. Planarkitekten menar dock att det här med hela bostadsområden, som ibland byggdes på gamla

industriområden, faktiskt var ett undantag och att merparten av det man gjorde var mindre förtätningar. Dessa utgjorde små projekt med 30-40 lägenheter. ”Frimärksplaner sa vi ibland. Var det en tom yta någonstans så byggde man ett litet hus på det. Och det märktes inte så mycket för det var ju ett litet tillägg som inte var så mycket större än det som fanns där”.

Värdering av 1980- och 90-talsbebyggelse

Konsultarkitekten menar att bebyggelse från den här perioden är väldigt lågt värderad bland arkitekter och kanske även bland byggnadsantikvarier. En anledning till det menar han är att byggkvaliteten inte alltid har varit så god. I den allmänna opinionen upplever han att det inte alls pratas om den här bebyggelsen, ”att det är som att den inte riktigt existerar”.

Konsultantikvarien upplever inte att hon får gehör från varken arkitekten eller fastighetsägaren när hon försöker påvisa kulturhistoriska värden hos hotellet i Haga, byggt 1990. ”Nej, det är jättesvårt att argumentera för. De [fastighetsägarna] har ju bestämt sig redan från början att de inte är intresserade, de tycker att det är fult”.

I samma anda menar **Planarkitekten** att postmodernismens bebyggelse från den här tiden sällan ses med positiva ögon. ”Det är ju en farlig ålder ska jag säga, just den här postmodernismen, som det huset [1990-talshuset i kvarteret Blästern] har. Det har ju alltid kanske setts som lite komisk”.

Stadsantikvarie 2 upplever att 1980- och 90-talets bebyggelse redan har förändrats ganska mycket och ”liksom förenklats” med anledning att bebyggelsen ”inte har värderats så högt”. Hon berättar att hon inte har arbetat med 80- och 90-talsbebyggelse i något ärende. ”Skälet till att jag inte har gjort det är ju för att den här bebyggelsen inte värderas så högt. Där görs ju någon slags arkitektoniskt bedömning i bygglov”.

3.4 Beaktande av kulturmiljöaspekter i samhälleliga beslutsprocesser

Allmänt om organisationen som behandlar kulturvärden i beslutsprocesser

Bygglovantikvarien berättar att stadsbyggnadskontoret i Göteborg har två antikvarier som jobbar på planavdelningen, fem på bygglovavdelningen och två stadsantikvarier. När det gäller kulturmiljövärdena är det en antikvarie som gör bedömningen i ett ärende, men sällan en antikvarie som fattar beslutet. Antikvarierna på planavdelningen arbetar med antikvariska planeringsunderlag som blir ett av flera underlag i planbeskrivningar. Det är däremot arkitekter som gör sammanställningarna. Byggnadsnämnden beslutar sedan utifrån arkitekternas sammanställning. Bygglovantikvarien menar att det är ”lite bekymmersamt att tolkningsföreträdet till kulturmiljöfrågor ligger hos antikvarierna men beslutet någon annanstans”.

Vidare granskas alla planer av Länsstyrelsen, vilken har antikvarier, arkitekter och jurister anställda som gör bedömningarna. Bygglovantikvarien nämner att det är ganska ofta som de på stadsbyggnadskontoret och Länsstyrelsen är oense i en sak och förklarar det med att Länsstyrelsen är statens representant och har ett nationellt och regionalt perspektiv, medan stadsbyggnadskontoret har ett lokalt perspektiv.

Planarkitekten berättar att planarbetet nuförtiden mer är en kollektiv process jämfört med hur det tidigare var då planarkitekterna i princip var ensamma i projekt. En planarkitekts arbete innebär enligt Planarkitekten en planprövning där både byggherrens och allmänhetens intressen ska bevakas.

Att allmänheten får komma till tals i planeringsprocesser, bl.a. genom samråd, menar Planarkitekten är av stor vikt. Där handlar det ofta om ett slags minnesvärde eller känslövärde, säger Planarkitekten.

Tolkningsföretråde och beaktande av PBL kap. 8 § 13

PBL kap. 8 § 13, förvanskingsförbudet, som gäller bebyggelse värdefull ur historisk, kulturhistorisk, konstnärlig och miljömässig synpunkt, beaktas enligt Planarkitekten genom den kommunala handläggningen. Antikvarier är specialiserade på det kulturhistoriska värdet och arkitekter på det arkitektoniska värdet.

Stadsantikvarie 2 menar att antikvarier har tolkningsföretråde för de kulturhistoriska värdena men att det ofta ligger i arkitekternas händer för att värdena ska uppmärksammas. ”Vi är inte så proaktiva, kanske som vi borde vara. Det ligger mycket i arkitekternas händer, som jobbar med förprovningar t.ex., där man först får in en planansökan eller bygglov”.

Konsultarkitekten menar att man till största mån ska se beaktandet av PBL kap. 8 § 13 som ett samarbete mellan arkitekter och antikvarier.

Idealiskt så kommer man ju inte till den punkten när man ska börja prata tolkningsföretråde. Nej, men naturligtvis har antikvarierna ett ansvar för det här för det här är ju liksom antikvariernas specialitet, de här frågorna. Men, det blir ju ofta inte så mycket med det om inte arkitekten sätter sig och plockar upp det. Så det där är ju delat ansvar tycker jag, absolut. Och funkar det som det ska så kompletterar en arkitekt och en antikvarie på ett alldeles utmärkt sätt.

Konsultarkitekten tycker det är viktigt att antikvarier och arkitekter respekterar varandras professioner och förstår att man faktiskt har olika uppgifter i ett projekt. ”Det är inte alltid så. Jag tror att det är tydligare för antikvarier än vad det är för arkitekterna”.

Tolkningsföretråde menar **Konsultantikvarien** att myndighetspersonen har, oavsett om det är en antikvarie eller arkitekt.

Det har inte så mycket med yrkestiteln att göra som det har med vad man har för position och när man kommer in i projekt. Så att ofta är ju arkitekterna inne före antikvarierna, och då kan den ha tolkningsföretråde för den var där först, och den har redan börjat rita och skissa och har en massa idéer och sen kommer antikvarien in.

Antikvariens roller i beslutsprocesser

Stadsantikvarie 2 betonar betydelsen av antikvariens förmåga att kunna kommunicera det kulturhistoriska värdet till andra aktörer och intressenter.

Där har man ju ett stort ansvar. För det handlar ju om att kunna motivera det här kulturhistoriska värdet och det bygger ju på att man först kan beskriva det på ett sätt som ger mening gentemot andra aktörer och intressenter. Vi har ju en skyldighet gentemot lagen att skydda kulturhistoriskt värdefulla byggnader i planprocesser, det är ju så jag ser det.

Bygglovantikvarien tycker att nuläget organisation i den samhälleliga planeringsprocessen, att olika antikvarier arbetar på olika instanser, är ett bra grundupplägg. Han talar om att antikvarierna har olika roller.

Det jag jobbar med väldigt ofta är ju att hitta kompromisser där man når en rimlig nivå. Det kommer in förslag som ser förskräckliga ut och sedan får man dem att vara bara lite förvanskande. Medan när jag remitterar till museet, då vill jag ju inte att de ska säga att det här är ju bara en liten förvanskning så det är ok, utan då vill jag ju ha deras stöd i en ja eller nej-fråga. Det är ju olika roller som antikvarier. Och är du privat konsult så är det

klart att du får betalt från byggherren att göra en bedömning. Då tycker jag nästan att uppgiften är att hitta ett sätt att göra det möjligt på.

Bygglovantikvarien anser dock att rollerna behöver renodlas och berättar att han ibland får ett yttrande från Stadsmuseet som säger ”om byggnaden måste rivas, tänk på det här..”. ”Men de ska inte säga, om de rivs. Om jag får in bygglov för nybyggnation kan vi ha den diskussionen då, men i nuläget hanterar vi rivningsfrågan. Man måste renodla det här bättre”.

Bygglovantikvarien tycker även att antikvarier på olika instanser borde bli bättre på att samarbeta och att kommunikationen måste förbättras.

Det blir problematiskt när antikvarie på Länsstyrelsen säger en sak, konsultantikvarien en annan och på stadsbyggnadskontoret en tredje sak. Då är det tre antikvarier som säger olika saker och vem har tolkningsföreträde då? Varför hade inte vi kunnat kommunicera bättre, varför kommer vi fram till tre olika saker?

Kulturhistoriska värden i samhälleliga beslutsprocesser

I en planprocess ställs kulturhistoriska värden mot andra värden och intressen, vilket ibland innebär att det kulturhistoriska värdet medvetet väljs bort, säger *Planarkitekten*. ”Jag tror inte att det är så att man nedvärderar det kulturhistoriska värdet, det är absolut och finns ju där, men det kan vara andra saker som väger tyngre när man ser till helheten. Och då kan det få stryka på foten, därför att det finns ett ekonomiskt intresse t.ex.”. Planarkitekten påpekar att det är politiker som fattar beslut utifrån den kunskap och de förslag som tjänstemännen lägger fram.

Bygglovantikvarien menar på liknande sätt att ekonomin och politiken styr i samhällsprocesser. ”Det är klart att ekonomin styr. Det är ju problemet med att jobba i en politiskt styrd organisation, att det handlar ju om vad politiken ger för utrymme”.

Stadsantikvarie 1 tycker att de kulturhistoriska värdena idag står sig dåligt mot andra värden. Hon upplever att man generellt i Eskilstuna är rädd för att ställa krav på t.ex. utformning. Kommunen är beroende av byggföretagens vilja att genomföra projekt och är rädd för att företagen vänder sig till någon annan om krav börjas ställas.

Även *Konsultantikvarien* tycker att kulturhistoriska värden står sig ”ganska svagt” gentemot andra intressen i planeringsprocesser, men att det ofta framställs som att de tas i beaktning. ”Men det pratas om det och man skriver fint om det och man kräver in handlingar och utredningar, men i praktiken vet jag inte hur mycket skillnad det gör, om jag ska vara ärlig”.

Konsultantikvarien berättar att det förekommer att man internt inte låter stå vad som helst i dokumenten som arbetas fram. ”Jag satt nio månader i ett projekt och sen så fick inte ens konsekvensbedömningen vara med liksom, för att den bedömde fel”. Konsultantikvarien betonar att myndigheterna måste gå in och ställa krav eftersom projektet då inte har något annat val. Hon anser dock att Länsstyrelserna ”ibland kan vara ganska flata”.

Stadsantikvarie 2 upplever däremot att antikvarier har en ”ganska stor påverkan och stort inflytande i de projekt där de får vara med”. Hon tycker att medvetandet över kulturmiljöfrågor i deras organisation på stadsbyggnadskontoret har ökat och att man också ser att antikvarierna ”bidrar till processer när det handlar om att stärka kvaliteten i utförande”. Däremot upplever hon i enskilda fall, där det finns ett väldigt starkt politiskt ställningstagande, att stadsbyggnadskontorets ledning kan vara ”lite svag” och att man gärna tillmötesgår det enskilda intresset.

Bygglövantikvarien berättar i samma anda att det funnits tillfällen då antikvarierna på stadsbyggnadskontoret har velat göra en antikvarisk förundersökning men då chefen nekar med anledning av att ”det här är ett snabbt ärende, så här har vi inte tid att titta på de frågorna”.

4. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

4.1 Resultatdiskussion

I det här avsnittet diskuteras studiens resultat med koppling till avsnittet kunskaps- och forskningsöversikt.

Innebörden av begreppet kulturhistoriskt värde

Resultatet visar både på likartade svar kring tolkningen av innebörden i begreppet kulturhistoriskt värde, men även att delade meningar finns bland arkitekter och antikvarier. Informanterna talar om att kulturhistoriskt värde innebär en berättelse om ett visst skeende och sammanhang. Ett historiskt vittnesbörd som är särskilt angeläget att bevara för framtida generationer. Några av informanterna talar om begreppet kulturhistoriskt värde som ett samlingsbegrepp eller något som kan bestå av olika dimensioner, t.ex. teknikhistoriskt värde, estetiskt värde och socialhistoriskt värde. Själva objektet och dess sammanhang är avgörande faktorer för bestämningen av dessa värden.

Där informanternas tolkningar, om vad kulturhistoriskt värde innebär, går isär mest är ifall konstnärligt eller arkitektoniskt värde är en del av kulturhistoriskt värde eller inte. Några av intervjupersoner betonar att arkitektoniskt värde är någonting annat än kulturhistoriskt värde, medan några menar att arkitektoniskt värde kan ingå i kulturhistoriskt värde och vara ett sätt att specificera det. Någon intervjuperson betonar det nära släktskapet mellan arkitektoniskt och kulturhistoriskt värde. Att den kulturhistoriska beskrivningen ger arkitekturen mening, dvs. vad som har hänt är en förklaring till varför något ser ut som det gör.

Att tolkningarna går isär menar jag delvis kan bero på de av Riksantikvarieämbetet utgivna dokument, främst *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* (Unnerbäck, 2002) och *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval* (Génétay & Lindberg, 2014) som ger olika bild av vad kulturhistoriskt värde innebär. I det förstnämnda dokumentet innefattar kulturhistoriskt värde bl.a. ”upplevelsevärden” som är estetiskt och socialt engagerande egenskaper, t.ex. arkitektoniskt-, konstnärligt-, miljöskapande- och symbolvärde. I *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval* (ibid.) förklaras kulturhistoriskt värde ungefär som möjligheter att inhämta kunskaper och förståelser av olika skeenden och sammanhang, vilket utesluter ”upplevelsevärden”. Dokumentet skiljer på estetiska, ekonomiska, ekologiska, sociala och kulturhistoriska värden.

I en så liten yrkesgrupp som antikvariekåren är i Sverige menar jag att dokument som är utgivna av Riksantikvarieämbetet, den myndighet som ansvarar för frågor om kulturarvet, får en stor betydelse.

En anledning till att skilja på estetiska och kulturhistoriska värden menar en informant är att man på så sätt inte kräver att det som ska bevaras måste vara av hög kvalitet. Därmed minskar risken att gå miste om att bevara någon viktig del i historien, t.ex. statarlängor och miljonprogrammets bebyggelse.

Jag tror att det kan finnas en poäng med att skilja estetiskt värde från kulturhistoriskt värde, bl.a. med hänsyn till argumentet ovan. Kulturhistoriskt syftar på något historiskt, kunskaper om ett samhällsskeende som har passerat. Estetiskt är någonting som kan ske nu och har att göra med god arkitektur. Däremot är det av stor vikt att båda dessa synpunkter beaktas i samhällsplaneringen. PBL kap. 8 § 13 säger att en särskilt värdefull byggnad ur historisk, kulturhistorisk, konstnärlig och miljömässig synpunkt inte får förvanskas. Däri ligger alltså att

beakta både kulturhistoriska och estetiska värden. Begreppen kulturhistorisk och estetisk synpunkt är dessutom åtskilda i lagparagrafen, vilket ger skäl till att det kan vara en god tillämpning.

Den olika tolkningen av innebörden av begreppet kulturhistoriskt värde bland antikvarier och arkitekter menar jag kan utgöra ett strukturellt problem inom yrkeskåren. Detta kan ta sig i uttryck i kommunikationsproblem, t.ex. mellan antikvarier och antikvarier eller antikvarier och arkitekter, men också mellan olika instanser; länsstyrelsen, stadsbyggnadskontor, konsulter och museum. Problemet kan också resultera i att värderingar och tolkningar av lagstiftning m.m. skiljer sig åt, t.ex. som görs av olika antikvarier, vilket blir ett problem i samhälleliga beslutsprocesser. Problemet förekommer i dagsläget enligt en informant.

Flera av intervjupersonerna är osäkra på vad begreppet kulturvärde, innebär. Någon likställer begreppet kulturvärde med kulturhistoriskt värde, någon menar att det har en bredare betydelse och kan innefatta sociala, estetiska och demokratiska aspekter. Génetay & Lindberg (2014, s.19) menar att kulturvärde är ett samlingsnamn på kulturhistoriska, estetiska och sociala världen.

Grunder för kultur- och kulturhistorisk värdering av 1980- och 90-talsbebyggelse

På de grunder, med de motiv och de kriterier, kulturhistoriskt värde bedöms, anges av någon intervjuperson bör vara samma för yngre och äldre bebyggelse. Sällsynthet, kvalitet och att något är tidstypiskt är aspekter som informanterna menar, och som även framkommer av dokumentationsstudien, har betydelse i bedömningen av kulturhistoriskt värde. Dock går åsikterna isär bland informanterna angående ifall kvalitet är ett motiv för kulturhistoriskt värde.

I exemplet Nordstaden 24:3 har byggnadens *kvalitet* en avgörande betydelse för bedömningen och beaktandet i bygglovet. I exemplet anges att byggnaden är ”tidstypisk med hög kvalitet på detaljer och material” och bedöms vara särskilt värdefull ur konstnärlig synpunkt (Stadsbyggnadskontoret, 2016b, s.3).

Äventyrsbadet från 1985 i Eskilstuna bedöms ha ett samhällshistoriskt och arkitekturhistoriskt värde enligt kulturmiljöutredningen. Motivet för det samhällshistoriska värdet är att äventyrsbadet utgör Sveriges första äventyrsbad, därmed någon typ av *sällsynthetsmotiv*. Det arkitekturhistoriska värdet kopplas till att byggnaden är uppförd i ”tidstypisk postmodernistisk stil med fasader i ljus rött tegel och stora välvda fönsterkupor med burspråk” (Bruto, 2013, s. 18), alltså ett motiv av *tidstypiskhet*.

1990-talshuset i kvarteret Blästern, Stockholm, bedöms ha stora kulturhistoriska värden vari värdet ligger i att huset kan ses som en ”manifestation för arkitekternas teoretiskt och historiskt präglade arkitektursyn” och att det är ”en del av en ambitiös och tidstypisk helhetsmiljö” samt att ”både byggnad och gård är välbevarade”(Stadsbyggnadskontoret, 2015a, s.26). En blandning av *kvalitet*, *sällsynthet* och *tidstypiskhet* är därmed aspekter som har betydelse för den kulturhistoriska värderingen.

I Boverkets byggregler (2016, s.2), som är ute på remiss, ges särskilda anvisningar och exempel på vilka egenskaper en byggnad som är särskilt värdefull enligt PBL kap. 8 § 13 kan ha. Det anges att en byggnad kan vara särskilt värdefull om den ”tydliggör tidigare samhällsförhållanden, tydliggör samhällsutvecklingen eller i sig utgör en källa till kunskap om äldre material eller teknik”. Dessa punkter anser jag uttrycker ett motiv av *tidstypiskhet*. Vidare kan en byggnad vara särskilt värdefull om den ”uppvisar en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i

utförande”, vilket kopplas till *kvalitet*. Även om en byggnad ”värderas högt i ett lokalt sammanhang”, som jag menar är ett *socialt* motiv. Slutligen bör byggnaden ”belysa ett visst förhållande särskilt väl eller i sitt sammanhang ha få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande”, vilket kan ses som är ett motiv av *sällsynthet*.

Därmed stämmer de motiv till kultur- och kulturhistoriskt värde som skildras genom de för studien valda exempel överens med de som beskrivs i Boverkets byggregler (2016). Dock förekommer inte socialt motiv i exemplen.

Kulturhistoriskt värde ur ett tidsperspektiv

Det bekräftas av resultatet att det förekommer ett slags förgivettagande inom antikvariekåren som säger att en *viss tid*, ca 30-40 år, bör passera efter en bebyggelses uppförande för att diskussionen om kulturhistoriskt värde kan anses aktuell. En informant anger ca 25- 30 år, en annan informant säger ca 30- 40 år och en tredje menar att en generation, 40-50 år, är en rimlig tidsgräns. Två informanter vill inte fastställa en särskild tidsgräns utan har åsikten att tidsaspekten beror på sammanhanget.

Enligt propositionen för Kulturmiljövård (1987/88:104) har konstnärligt värde särskild betydelse vid bedömningen av kulturhistoriskt värde hos yngre byggnader. Exemplet Nordstaden 24:3, styrker det resonemanget, då bygglovhandläggaren inte vill tillskriva huset kulturhistoriskt värde med anledning att det ”ligger för nära oss i tid”. Byggnaden bedöms därmed särskilt värdefull ur konstnärlig synpunkt. En informant menar på liknande sätt att ju yngre något är desto mer handlar en bedömningen om arkitektoniskt värde, dvs. ”hur bra byggnaden blev”, med argumentet att minnesfunktionen inte är lika stor hos en yngre byggnad som hos en äldre.

En anledning till att 1990-talshuset i kvarteret Blästern, efter en samrådsprocess, gavs ett kulturhistoriskt erkännande menar jag kan ha del i att byggnaden uppmärksammades positivt i arkitekturlektur när byggnaden var ny samt finns med i *Den svenska arkitekturens historia 1800-2000* skriven av Fredric Bedoire (2015). Även p.g.a. att arkitekterna som ritade 1990-talshuset var skriftligt aktiva i den postmoderna arkitekturdiskussionen och att byggnaden kan kopplas till deras arkitekturteori, manierism. Några citat från planbeskrivningarna styrker min tes där arkitekturlekturen används för att argumentera kulturhistoriskt värde. ”Gårdshuset från 1990-talet uppmärksammades när det stod klart och betraktas idag som ett mycket intressant hus från tiden. Arkitekterna var tongivande i 1980- och 1990-talets postmoderna arkitekturdiskussion” (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 19).

Det går alltså att skönja arkitekternas betydelse och omskrivning i arkitekturlektur, som då grundade sig i kvalitet och arkitektoniska värden, som del i resonemanget om kulturhistoriskt värde. Förutom att detta visar något om motiven för kulturhistoriskt värde kan det också kopplas till att det konstnärliga värdet får större betydelse angående kulturhistoriskt värde för yngre bebyggelse.

Flera av intervjupersonerna menar att det är svårare att värdera något som ligger nära i tid eller som uppfördes under deras egen professionella levnadstid. Detta med anledning att det är svårare att se ”en tidsanda och historiska strukturer” och det faktum att man har en särskild relation och kontext till objektet som kan påverka värderingen. I samma anda, och med koppling till sällsynthet och ålder, menar Ranby (2014, s. 300) att ”allting verkar ha en skrotålder då ingen vill veta av företeelsen tills den blir tillräckligt gammal och sällsynt för att bli intressant”.

Ett annat problem med att kultur- och kulturhistoriskt värdera ung bebyggelse framkommer av några informanter och är något som jag menar har stor del i de negativa värderingarna av det halvgamla. Det handlar om att "pendeln har slagit", vilket innebär att en ny epok eller stil har bildats, vilken oftast är en motreaktion mot den som var precis innan. Eftersom idealen har skiftat och epoken innan är något man vill bort från blir värderingarna av det halvgamla ofta negativa, särskilt då det handlar om arkitektoniska och estetiska värden. De negativa värderingarna kan även gälla för kulturhistoriska värden ifall estetiska och arkitektoniska aspekter läggs in i begreppet. Därav ytterligare ett skäl till att estetiska och arkitektoniska värden bör skiljas från begreppet kulturhistoriskt värde. Att det förenklar och renodlar bedömningen av kulturhistoriskt värde i fråga om objektivitet i den kulturhistoriska värderingen av bebyggelse som ligger nära i tid.

Måste man gå in och bedöma kulturhistoriskt värde så tidigt då, innan det halvgamla har hunnit bli intressant och sällsynt? En informant anser att kulturhistoriskt värde och yngre bebyggelse är en onödig diskussion för antikvarier att ge sig in i eftersom "det fortfarande finns så mycket av en sak kvar" och menar att den s.k. naturliga sällningen ska till först. En annan informant anser däremot att det finns en problematik i att byggnader uppförda efter 1990 inte är kulturhistoriskt klassificerade med anledning "att man ju inte kan riva alla dessa hus eftersom de då kanske inte finns kvar när resonemanget om kulturhistoriskt värde blir aktuellt". Även p.g.a. att det nuförtiden, särskilt i Stockholms innerstad, rivs väldigt mycket, även byggnader från 1980- och 90-talen. Informanterna är således alltså oense om ifall 1980- och 90-talsbebyggelse bör betraktas, och kan ses, ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

Beaktande av kulturmiljöaspekter i samhällliga beslutsprocesser

Flertalet av intervjupersonerna uttrycker att kulturhistoriska värden står sig relativt svagt i planeringsprocesser idag och att en stor anledning till detta är det höga trycket på att bygga framförallt bostäder. Upplevelsen finns att stadsbyggnadskontor är rädda för att ställa krav på byggherrar. I konsultsammanhang händer det att beställare ibland utesluter vissa delar av information som tagits fram, t.ex. en konsekvensbedömning, med anledning att den "bedömde fel". Ekonomi och politik lyfts fram som faktorer som styr många beslutsprocesser och att det i sin tur ibland innebär att kulturhistoriska värden medvetet väljs bort. En informant menar däremot att hon upplever att medvetenheten om kulturmiljöfrågor i deras organisation har ökat och att antikvarier i de processer där de får vara med har ett stort inflytande.

I exemplet Blästern 14 bedöms 1990-talshuset ha stora kulturhistoriska värden, vilket är något som framkom genom samrådsprocessen. Trots att 1990-talshuset tillskrivs stora kulturhistoriska värden i planbeskrivningen och att planen är tydlig med att balkonger och påbyggnad innebär en förvanskning på fasaden tillåts ändå balkonger och påbyggnad på 1990-talshuset. Detta p.g.a. avvägningar mot bostadsanvändningen och bedömningen att en god bostadsstandard kräver balkonger.

Olsson (2003, s. 339) menar att det finns ett behov av en planering som behandlar kulturvärden samordnat och i relation till andra intressen. Att hitta sätt där kulturmiljöer kan ges en långsiktig användning samtidigt som kulturvärdena beaktas. Citatet är mer än tio år gammalt och det hade varit intressant att undersöka ifall det har skett någon förändring beträffande samordnad planering som behandlar kulturvärden i relation till andra intressen. Jag vill hävda att planeringen både inte har förändrats, men också att den faktiskt har förändrats en del. Det grundar jag bl.a. på att en informant, planarkitekten, menar att hennes yrke har utvecklats från att vara ett ensamjobb

till ett teamarbete där många personer är inblandade. Även på att en informant, bygglovantikvarien, berättar att han ibland får in yttranden från Stadsmuseum som säger ”om det ändå måste rivras, så tänk på det här”. Även ett yttrande från Länsstyrelsen i Sörmland beträffande den nya detaljplanen Verkmästaren 6 och 7 ”Om en rivning inte går att undvika bör nedan angivna punkter tillgodoses” (Stadsbyggnadsnämnden, 2015b, s.2). Dessa citat visar på en mer tillåtande läggning gentemot förändringar samt tillgodosende av andra intressen. Uttalanden som dessa ger däremot en otydlighet och jag håller med bygglovantikvarien som menar att antikvariens roller på olika instanser bör renodlas. Länsstyrelsen och museernas roll är att yttra sig positiva eller negativa i sakfrågor till skillnad från stadsbyggnadskontorets tjänstemän som ska göra avvägningar och lägga fram förslag till beslut för politiker.

I kulturmiljöunderlaget för Verkmästaren 6 och 7 tillskrivs äventyrsbadet ett samhällshistoriskt och arkitekturhistoriskt värde. Äventyrsbadet uteslöts ändå ur byggnadsminnesförklaringen. I planbeskrivningen för den nya detaljplanen av fastigheten skrivs om äventyrsbadet exempelvis ”Badhuset, äventyrsbadet och sporthallen är viktiga delar i Eskilstunas historia och tydliga årsringar” (Stadsbyggnadsnämnden, 2015, s.5). Trots detta finns ingen text i planbeskrivningen om äventyrsbadets kulturhistoriska värden, konsekvenser för kulturhistoriskt värde eller hur man motiverar rivning av byggnaden. Detta är i sig märkligt men något jag menar går att förklara med informanternas påpekande att 1980- och 90-talsbebyggelse värderas lågt av arkitekter, att kommunen har ett intresse av att bli av med just den fastigheten, att Mälardalens högskola som ska byggas på marken har hög prioritering inom kommunen samt att man är rädd för att ställa krav som riskerar att byggherren drar sig ur projekt.

I exemplet Nordstaden 24:3 bedöms bankhuset vara särskilt värdefull ur konstnärlig synpunkt, alltså inte ur kulturhistorisk synpunkt. Bygglovhandläggaren i ärendet anser att byggnaden är för ung för att motivera inkopplandet av en antikvarie, trots att den ligger inom riksintresseområde för kulturmiljö. Han berättar att om ärendet hade gällt en äldre byggnad inom samma område hade en antikvarisk förundersökning begärts in. Stadsantikvarien i Göteborg menar att hon inte har varit inkopplad i något ärende som rör 1980- och 90-talsbebyggelse. Med den informationen och med tanke på att 1990-talshuset i Stockholm tillskrivs kulturhistoriska värden går det därför att se antydning till en skillnad mellan Göteborg och Stockholm i avseendet att beakta 1980, och 90-talsbebyggelse ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Även med anledningen att både konsultarkitekten och konsultantikvarien i Stockholm har arbetat med bebyggelse uppförd på 1980- och 90-talet i ett par andra projekt, även fast objekten utgör ett fåtal. En förklaring till den påtalade skillnaden kan vara att det är ett kraftigare tryck på att förändra och exploatera i Stockholm jämfört med vad det är i Göteborg.

En gemensam nämnare finns i exemplet Blästern 14, Verkmästaren 6 och 7 samt det hotell från tidigt 1990-tal som konsultantikvarien nämner att hon arbetar med. I samtliga exempel finns förutom 1980- och 90-talsbebyggelsen på fastigheterna även äldre byggnader, vilka har varit huvudanledningar till att antikvarier kopplats in i ärendena och diskussionen om kulturhistoriskt värde gjort sig gällande. Detta skulle alltså kunna vara en anledning eller indikator till att 1980- och 1990-talsbebyggelse värderas och beaktas kulturhistoriskt. Även Nordstaden 24:3 som är en 1980-talsbyggnad på en fastighet där ingen äldre byggnad finns, bekräftar tesen eftersom byggnaden anses särskilt värdefull ur konstnärlig synpunkt, inte kulturhistorisk.

4.2 Teoridiskussion

Mycket av resultatet som framkommit i den här studien går hand i hand med vad den för studien valda teoretiska ansatsen, *The Burra charter*, talar om, men det skiljer sig även åt på flera punkter.

Burradokumentet deklarerar att kulturhistoriska platser berikar människors liv och är historiska vittnesbörd som visar på ett samhälles identitet och erfarenheter (The Burra Charter, 2013, s. 1). Att kulturhistoriskt värde handlar om ett historiskt vittnesbörd är någonting som även informanterna talar om.

Att kulturhistoriskt värde kan innefatta olika dimensioner och olika typer av värden, som t.ex. socialhistoriska, personhistoriska och estetiska värden, menar några informanter. Detta är i enlighet med Burradokumentet som säger att platser av kulturhistorisk betydelse menas ha estetiska, historiska, vetenskapliga, sociala eller andliga värden med relevans för tidigare, nutida eller framtida generationer.

De uppräknade värdena kan enligt Burradokumentet vara uttryck för själva platsen, dess användning, associationer, mening, vittnesbörd, relaterade platser eller relaterade objekt. Burradokumentet säger att om användningen av en plats är en del i den kulturhistoriska betydelsen bör den bibehållas. Om detta hade tillämpats i studiens exempel hade kanske äventyrsbadet i Eskilstuna blivit inkluderat i byggnadsminnet och sluppit en rivning. ”Värdet sitter mer i själva funktionen än i byggnaden. Dess fasta inredning är endast värdefull om badets funktion är bevarad. Hur en byggnad ska användas kan inte regleras i skyddsbestämmelser för ett byggnadsminne” (Länsstyrelsen i Södermanlands län, s. 2). Att reglera en användning av en företeelse går att utläsa av beslutet om byggnadsminnesförklaringen som något som i Sverige i regel inte görs. Detta indikerar att man i Sverige har ett större fokus på det materiella snarare än det immateriella kulturarvet, till skillnad kanske från Australien där Burradokumentet härstammar från.

Burradokumentet betonar ett deltagarperspektiv från de människor som har särskilda kopplingar till de kulturhistoriska platserna, eller som på annat sätt känner ett socialt, andligt eller kulturellt ansvar för platsen (The Burra Charter, 2013, s.5). I studiens resultat är allmänhetens deltagande i kulturmiljöfrågor något som framhålls endast av en informant. Informanten menar att man inte får glömma bort att den miljö som finns och som skapas är till för de människor som befinner sig på platserna. Det är därmed viktigt att människor ska få komma till tals i en planprocess, exempelvis via samråd. Informanten säger att de värden som påtalas vid samråd av människor som har kopplingar till platser är minnes- eller känslövärden. Blästern 14 är ett exempel på att samrådet bidrog till en förändring, t.ex. ändrades balkongerna från att utgöra ett ”tydligt tillägg” till ett ”återhållsamt tillägg”. Dock tillgodosågs inte alla åsikter som uttrycktes i samrådet. En annan informant är tveksam till om kulturhistoriska värden är något som allmänheten ska få vara med att tycka till om.

Genom det som framkommit i den här studien om vad kulturhistoriskt värde innebär anser jag att bedömningen av det är en expertuppgift. Däremot anser jag att allmänhetens minnes- och känslövärden ryms under begreppet socialt värde, som ingår i begreppet kulturvärde enligt Génétay & Lindberg (2014, s. 19), och som bör beaktas i en samhällelig beslutsprocess.

4.3 Slutsatser

- Vilken innebörd lägger antikvarier och arkitekter i begreppen kultur- respektive kulturhistoriskt värde?

Det framkommer av resultatet att det råder en viss konsensus kring innebörden som antikvarier och arkitekter lägger i begreppet kulturhistoriskt värde, men även att delade meningar finns. Konsensus finns om att kulturhistoriskt värde främst handlar om en angelägen berättelse, ett historiskt vittnesbörd. Delade meningar finns beträffande om estetiska, konstnärliga och arkitektoniska värden ingår i begreppet kulturhistoriskt värde eller är något som ska behandlas separat. Att antikvarier och arkitekter tolkar innebörden av begreppet kulturhistoriskt värde olika kan bl.a. resultera i att antikvarier gör skilda värderingar, vilket utgör ett strukturellt problem. Slutsatsen dras att diskussionen om vad kulturhistoriskt värde innebär har avgörande betydelse inom antikvariekåren och på myndighetsnivå, bl.a. för att undvika kommunikationsproblem och att värderingar skiljer sig åt. Den här typen av diskussion tycks inte vara så vanligt förekommande. En bidragande orsak kan vara att innebörden i begreppet uppfattas som självklart och därmed tas för givet, vilket leder till ett okritiskt förhållningssätt.

Av resultatet framgår att en större objektivitet kan nås i den kulturhistoriska värderingen av yngre bebyggelse ifall begreppen estetiskt/konstnärligt/arkitektoniskt och kulturhistoriskt värde särskiljs. Detta p.g.a. att ”pendeln slår”, en epok utvecklas ofta som en motreaktion mot den föregående, vilket resulterar i negativa värderingar av det halvgamla beträffande estetiska och arkitektoniska hänseenden.

Det går inte att se några tydliga skillnader eller dra några slutsatser beträffande vilken innebörd antikvarier jämfört med arkitekter lägger i begreppet kulturhistoriskt värde i den här studien. Det skulle vara intressant att studera detta vidare. Med hjälp av fler perspektiv såsom exempelvis politikerns, berörda tjänstemäns på länsstyrelser och allmänhetens perspektiv skulle även förståelsen av kulturhistoriskt värde och dess tillämpning kunna fördjupas ytterligare.

Flertalet intervjupersoner är osäkra på vad begreppet kulturvärde innebär. Begreppet påträffas inte i handlingar som studerats i dokumentationsstudien. Den definition som Génétay & Lindberg (2014, s.19) använder, att kulturvärde är ett samlingsnamn på kulturhistoriska, estetiska och sociala värden, har alltså på det hela taget inte nått ut till det praktiserande yrkesfältet.

- På vilka grunder värderas 1980- och 90-talsbebyggelse av antikvarier och arkitekter?

Resultatet visar att 1980- och 90-talsbebyggelse värderas ur kulturvärdesynpunkt med motiven tidstypiskhet, sällsynthet och kvalitet. Dessa motiv överensstämmer med de som framkommer av Boverkets byggregler (2016) och slutsatsen dras att motiven framstår som traditionella.

Av resultatet framkommer att finns delade meningar ifråga om 1980- och 90-talsbebyggelse kan ha kulturhistoriskt värde. Exemplet Nordstaden 24:3 visar att bebyggelsen, med argumentet att den är ung, värderas utifrån motivet kvalitet och bedöms vara särskilt värdefull ur konstnärlig synpunkt, inte kulturhistorisk. Alltså kan en tendens ses att kvalitet och konstnärliga motiv betonas i värdering ur kulturvärdesynpunkt för 1980- och 90-talsbebyggelse. Detta hade varit av intresse att studera vidare genom att inkludera fler exempel.

Resultatet visar även att 1980- och 90-talsbebyggelse som har värderats ur ett kulturhistoriskt perspektiv ingår i fastigheter som även består av äldre byggnader och som har varit huvudorsak till att antikvarier har kopplats in i ärendena. Av denna anledning, även p.g.a. att informanterna har uttryckt att de har små erfarenheter av att behandla ärenden som innefattar 1980- och 90-talsbebyggelse, kan slutsatsen dras att de exempel där 1980- och 90-talsbebyggelse värderas ur ett kulturhistoriskt perspektiv är relativt ovanliga i beslutsprocesser och påträffas vanligen i samband med att äldre bebyggelse inom samma fastighet värderas. Det går även av dessa anledningar, och p.g.a. att ett högt bostadsbyggande i dagsläget bidrar till att bebyggelsen blir föremål för

förändringar, att utläsa att kunskapen bland antikvarier och arkitekter ifråga om den kulturhistoriska värderingen av 1980- och 90-talsbebyggelse borde bli större.

Resultatet i den här studien visar att det finns svårigheter med att värdera 1980- och 90-talsbebyggelse ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Svårigheterna grundar sig till största delen på objektet i förhållande till tid, varpå slutsatsen dras att en bebyggelses ålder har avgörande betydelse i fråga om kulturhistorisk värdering.

Det bekräftas av resultatet att det förekommer ett slags förgivettagande inom antikvariekåren som säger att en viss tid, ca 30-40 år, bör passera efter en bebyggelses uppförande för att diskussionen om kulturhistoriskt värde kan anses aktuell. Emellertid kan man inte peka på någon välgrundad orsak till detta förhållningssätt. Det här för givet tagna eller okritiska förhållningssätt kan uppfattas som ett hinder eller ett strukturellt problem i den kulturhistoriska värderingen av 1980- och 90-talsbebyggelse. Det kan t.ex. innebära att bebyggelsen inte beaktas ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

- Hur beaktas 1980- och 90-talsbebyggelse ur kulturvärdessynpunkt i den fysiska samhällsplaneringen?

De äldre byggnaderna i fastigheten Blästern 14, Stockholm, gavs i planprocessen precisa skyddsbestämmelser medan 1990-talshuset endast gavs en varsamhetsbestämmelse, trots att 1990-talshuset tillskrevs stora kulturhistoriska värden. Detta visar på att värderingen av 1980- och 90-talsbebyggelse står sig sämre i planeringsprocesser jämfört med äldre bebyggelse.

Utfallet av exemplen tillsammans med informanternas redogörelser gör att slutsatsen blir att den kulturhistoriska värderingen av 1980- och 90-talsbebyggelse står sig svagt gentemot andra intressen i samhällliga beslutsprocesser.

SAMMANFATTNING

Kulturhistorisk värdering är ett centralt begrepp och arbetsområde för en bebyggelseantikvarie. Den innebörd som läggs i begreppet och på de grunder den kulturhistoriska värderingen görs, är faktorer av betydelse för värderingen. Den får i sin tur konsekvenser bl.a. i samhälleliga beslutsprocesser, exempelvis den kommunala bygglovshandlingen.

Det höga förtättnings- och exploateringstryck som råder idag gör att 1980- och 90-talsbebyggelse blir föremål för ombyggnad och rivning. Inom antikvariekåren finns ett slags förgivettagande om att ca 30- 40 år bör passera efter en bebyggelses uppförande för att diskussionen om kulturhistoriskt värde kan anses aktuellt. 1980- och 90-talsbebyggelsen riskerar därför, i större utsträckning än vad som generellt är brukligt, att bli utsatt för förändringar innan det anses aktuellt att resonera kring kulturhistoriskt värde. Detta utgör en problematik som innebär att stora värden riskerar att gå förlorade.

Det saknas kunskap beträffande hur och utifrån vilka motiv 1980- och 90-talsbebyggelse värderas av antikvarier och arkitekter. Kunskapen har betydelse i fråga om kvaliteten av värderingar som görs idag och som kan få konsekvenser i den fysiska samhällsplaneringen.

Studiens forskningsfrågor:

- Vilken innebörd lägger antikvarier och arkitekter i begreppen kultur- respektive kulturhistoriskt värde?
- På vilka grunder värderas 1980- och 90-talsbebyggelse av antikvarier och arkitekter?
- Hur beaktas 1980- och 90-talsbebyggelse ur kulturvärdessynpunkt i den fysiska samhällsplaneringen?

Syftet är att visa på en förståelse av den kulturhistoriska värderingen av bebyggelse uppförd på 1980- och 90-talen och vilka konsekvenser värderingarna får i den fysiska samhällsplaneringen.

Kunskaps- och forskningsöversikten är baserad på tre teman. Temana är *Begreppet kulturhistoriskt värde – framväxt och utveckling*, *Tidsgräns för kulturhistoriskt värde samt Kulturhistorisk värdering i kulturmiljösektorn och samhällsplaneringen*. Källorna har valts p.g.a. att de bedöms vara relevanta utifrån forskningsfrågorna samt att de är baserade på forskning, alternativt utredningar utförda av relevanta myndigheter.

Som teoretisk ansats för den här studien används *The Burra charter*. Burradokumentet, ursprungligen tillkommit 1979 och reviderad senast 2013, innehåller riktlinjer för bevarande och förvaltning av platser som anses ha kulturhistorisk betydelse. Vidare anses platser av kulturhistorisk betydelse ha estetiska, historiska, vetenskapliga, sociala eller andliga värden med relevans för tidigare, nutida eller framtida generationer. Burradokumentet framhåller ett deltagandeperspektiv från de människor som har särskilda kopplingar till de kulturhistoriska platserna eller som på annat sätt känner ett socialt, andligt eller kulturellt samhörighet för platserna.

Den metodologiska ansatsen hämtar inspiration från kritisk teori men också från hermeneutisk vetenskapsteori. Vid insamling, bearbetning och tolkning av data används kvalitativ metod. Forskningsfrågorna besvaras med hjälp av en intervjustudie och en dokumentationsstudie. Intervjupersonerna som deltar i studien är antikvarie vid stadsmuseum, antikvarie och arkitekt

som arbetar på konsultföretag samt bygglovhandläggare, antikvarie och planarkitekt som arbetar på stadsbyggnadskontor. Intervjuerna utgick från ett antal samtalsfrågor utifrån två teman, kulturhistorisk värdering och 1980- och 90-talsbebyggelse i den fysiska samhällsplaneringen.

Dokumentationsstudien redovisar tre exempel av bebyggelse uppförd under 1980- och 90-talen och som innefattar någon form av värdering och beaktande i samhälleliga beslutsprocesser. Det första exemplet, Blästern 14, Stockholm, handlar om ett kontorshus som ska byggas om till hotell. En process med att utarbeta en ny detaljplan skildras. Det andra exemplet, Nordstaden 24:3, Göteborg, handlar om en ombyggnad från kontorshus till gymnasieskola och hanteras inom ramen för ett bygglov. Det tredje exemplet, Verkmästaren 6 och 7, Eskilstuna, tar utgångspunkt i en kulturmiljöutredning ifråga om byggnadsminnesförklaring. Exemplet utmynnar i en ny detaljplan, vilket innebär rivning för 1980-talsbyggnaden.

Av resultatet framkommer att 1980- och 90-talsbebyggelse värderas ur ett kulturhistoriskt perspektiv på grunderna tidstypiskhet, sällsynthet och kvalitet. Grunderna framstår som traditionella. Resultatet visar också att 1980- och 90-talsbebyggelse som har värderats ur ett kulturhistoriskt perspektiv ingår i fastigheter som även består av äldre byggnader, vilka är huvudorsak till att antikvarier har kopplats in i ärendena.

En slutsats som går att dra beträffande den innebörd antikvarier och arkitekter lägger i begreppet kulturhistoriskt värde är att det råder en viss konsensus kring det, men även att delade meningar finns. Konsensus finns om att kulturhistoriskt värde främst handlar om en angelägen berättelse, ett historiskt vittnesbörd, som kan bidra till förståelse av och kunskaper om ett visst historiskt skeende. Delade meningar finns beträffande om estetiska, konstnärliga och arkitektoniska värden ingår i begreppet kulturhistoriskt värde eller är något som ska behandlas separat.

En annan slutsats som går att dra utifrån resultatet är att det finns svårigheter med att värdera 1980- och 90-talsbebyggelse med avseende på att den ligger nära i tid. Detta eftersom antikvarier och arkitekter har en särskild koppling, kontext och relation till bebyggelsen som uppförts under den tid de har varit professionellt verksamma. Det komplicerar att göra en objektiv värdering. Även det faktum att bebyggelsen har ett dåligt rykte i estetiskt och kvalitetsmässigt avseende kan utgöra problem som riskerar att påverka värderingen av kulturhistoriskt värde. En nyckel till en mer objektiv kulturhistorisk värdering av yngre bebyggelse är därmed att skilja kulturhistoriskt värde från estetiskt och arkitektoniskt värde.

I ett av de för studien valda exempel, Nordstaden 24:3 i Göteborg, bedöms bankhuset från 1986 vara särskilt värdefullt ur konstnärlig synpunkt i bygglovssammanhanget. Byggnaden ges särskilda varsamhetskrav i kontrollplanen. I exemplet Blästern 14, Stockholm, bedöms 1990-tals kontorshuset ha stora kulturhistoriska värden. Med anledningen av avvägningar mot bostadsanvändning tillåts balkonger på fasaden och en påbyggnad, vilket planen menar innebär en förvanskning av byggnaden. I det tredje exemplet, äventyrsbadet från 1985, Eskilstuna, tillskrivs byggnaden i en kulturmiljöutredning ha kulturhistoriskt värde. Värdet preciseras som samhällshistoriskt och arkitekturhistoriskt värde. Däremot planeras byggnaden i nuläget att rivas i samband med en ny detaljplan och nybyggnation av Mälardalens högskola på platsen. Med anledning av exemplens utfall tillsammans med informanternas redogörelser dras slutsatsen att den kulturhistoriska värderingen av 1980- och 90-talsbebyggelse står sig svagt gentemot andra intressen i samhälleliga beslutsprocesser.

I den här studien är intervjupersonerna begränsade till fyra bebyggelseantikvarier och två arkitekter. Med hjälp av fler perspektiv såsom exempelvis politikerns, berörda tjänstemäns på

länsstyrelser och allmänhetens perspektiv skulle förståelsen av kulturhistoriskt värde och dess tillämpning kunna fördjupas ytterligare.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

OTRYCKTA KÄLLOR:

Arkivalier:

Stadsbyggnadskontoret Gbg (2016a). *Beslut om bygglov*. Utskriftsdatum 2016-03-16. Ärendenr: BN 2016-001180. Stadsbyggnadskontoret: Göteborg.

Stadsbyggnadskontoret Gbg (2016b). *Protokoll tekniskt samråd*. Utskriftsdatum 2016-03-07. Ärendenr: BN 2016-001180. Stadsbyggnadskontoret: Göteborg.

Muntliga källor:

Informant 1: Johan Hagsgård, bygglovhandläggare vid Göteborgs stadsbyggnadskontor. Samtal 2016-04-08.

Informant 2: Ola Wetterberg, professor vid Göteborgs universitet. E-post korrespondens 2016-04-03.

Bygglovantikvarie: Johan Hagsgård, bygglovhandläggare med antikvarieutbildning vid Göteborgs stadsbyggnadskontor. Samtalsintervju 2016-04-15.

Konsultantikvarie: Anna Carver, byggnadsantikvarie vid konsultföretaget Sweco i Stockholm. Samtalsintervju 2016-04-20.

Konsultarkitekt: Carl Hansson, husarkitekt vid konsultföretaget Sweco i Stockholm. Samtalsintervju 2016-04-20.

Planarkitekt: Planhandläggare vid Stockholms stadsbyggnadskontor. Samtalsintervju via telefon 2016-04-21.

Stadsantikvarie 1: Anna Götzlinger, stadsantikvarie vid stadsmuseet i Eskilstuna. Samtalsintervju 2016-04-19.

Stadsantikvarie 2: Madelene Seberbrink, stadsantikvarie vid Göteborgs stadsbyggnadskontor. Samtalsintervju 2016-04-22.

TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR:

Alenius, Stefan (1992). *Kontorshus*, Stockholm: arkitekt: Alenius Silfverhielm Åhlund. I: *Arkitektur*. 1992:5, s. 54-58

Alvesson, Mats & Sköldbäck, Kaj (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. 2., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur

Bedoire, Fredric (2015). *Den svenska arkitekturens historia. 1800-2000*. Stockholm: Norstedts i samarbete med Stockholms byggnadsförening och Kungl. konsthögskolan

Caldenby, Claes, Linde Bjur, Gunilla & Ohlsson, Sven-Olof (2006). *Guide till Göteborgs arkitektur*. Stockholm: Arkitektur i samarbete med Göteborgs stadsbyggnadskontor och Formas

- Haglund, Magnus (2014). *Kulturbistorisk värdering av rekordårens bebyggelse*. Kandidatuppsats. Göteborgs: Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet.
<http://www.uppsatser.se/uppsats/be1b306ddd/> (hämtad 2016-05-01)
- Krus, Anna (2006). *Kulturarv, funktion, ekonomi: tre perspektiv på byggnader och deras värden*. Lic.-avh. Göteborg : Chalmers tekniska högskola, 2006
- Olsson, Krister (2003). *Från bevarande till skapande av värde: kulturmiljövården i kunskapssambället*. Diss. Stockholm : Tekn. högstsk., 2003
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Ranby, Hanrik (2014). Maglarps nya kyrka och frågan om anti-kanoniseringen av det halvgamla. I: *De kyrkliga kulturarven: aktuell forskning och pedagogisk utveckling*. S. 295-303.
- Regeringens proposition 1987/88:104 om kulturmiljövård*. (1988). Stockholm:
- Saneringsutredningen (1973). *Sanering: betänkande. 3, Kulturbistorisk värdefull bostadsbebyggelse*. Stockholm:
- Wetterberg, Ola (1992). *Monument & miljö*. Diss. Göteborg : Chalmers tekn. högstsk., 1993
- Unnerbäck, R. Axel (2002). *Kulturbistorisk värdering av bebyggelse*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.

Elektroniska källor:

- Boverkets byggregler (2016). *Förslag till ändring av Boverkets byggregler (Boverkets författningssamling)*.
<http://www.boverket.se/contentassets/feede9355a14be98e44fafe1e0bb5de/bfs-2016-xx-bbr-23.pdf> (hämtad 2016-05-04)
- Bruto, Sofia (2013). *Kulturmiljöutredning. Verkmästaren 6 och 7*. Stockholm: Stockholms Byggnadsantikvarier AB.
https://www.eskilstuna.se/Global/SBF/Planavdelningen/Kulturmilj%C3%B6utredning%20verkm%C3%A4staren%206%207_2013-02-06.pdf?epslanguage=sv (hämtad 2016-06-02)
- The Burra Charter. The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance* (2013). Australia ICOMOS Incorporated. Burwood. <http://australia.icomos.org/publications/charters/> (hämtad 2016-05-11)
- Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf (2014). *Plattform Kulturbistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs] : grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet <http://www.raa.se/app/uploads/2015/04/RA%C3%84-Plattform-Kulturbistorisk-v%C3%A4rdering-och-urval-version-20150119.pdf> (hämtad 2016-06-02)
- Länsstyrelsen Södermanlands län (2013) *Byggnadsminnesförklaring av Eskilstunas badbus, del av Verkmästaren 7, Eskilstuna kommun, Södermanlands län*. Länsstyrelsen Södermanlands län.
<http://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/SiteCollectionDocuments/beslut%20etuna%20badhus.pdf> (hämtad 2016-06-02)

Riksantikvarieämbetet (2007). *Fördjupad utvärdering - kulturmiljö och kulturhistoriska värden [Elektronisk resurs]*. (2007). Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

<http://www.raa.se/publicerat/9789172094819.pdf> (hämtad 2016-05-10)

Riksantikvarieämbetet (2016). *Modeller för vård- och underhållsplaner för kulturmiljöförvaltning. Förstudie*. Visby: Riksantikvarieämbetet. <http://samla.raa.se/xmlui/handle/raa/8/discover> (hämtad 2016-05-17)

SFS 1988:950. *Kulturmiljölag*. <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19880950.HTM> (hämtad 2016-04-10)

SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*. <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20100900.htm> (hämtad 2016-04-11)

Stadsbyggnadskontoret (2013a). *Samrådshandling. Planbeskrivning Detaljplan för Blästern 14 i stadsdelen Vasastaden, S-Dp 2012-15091*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret.

[http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=3529932&File
eName=3529932_1_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091](http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=3529932&FileName=3529932_1_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091) (hämtad 2016-05-19)

Stadsbyggnadskontoret (2013b). *Samrådshandling. Förslag Detaljplan för fastigheten Blästern 14 i stadsdelen Vasastaden i Stockholm* (Plankarta). Stadsbyggnadskontoret: Stockholm.

[http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=3518615&Fil
eName=3518615_2_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091](http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=3518615&FileName=3518615_2_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091) (hämtad 2016-05-20)

Stadsbyggnadskontoret (2014a). *Tjänstestulåtande. Redovisning av plansamråd och ställningstagande inför granskning av förslag till detaljplan för Blästern 14 i stadsdelen Vasastaden (80 lägenheter)*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret.

[http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=3529932&Fil
eName=3529932_1_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091](http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=3529932&FileName=3529932_1_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091) (hämtad 2016-05-19)

Stadsbyggnadskontoret (2014b) *Samrådsredogörelse. Detaljplan för Blästern 14 i stadsdelen Vasastaden, Dp 2012-15091*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret.

[http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=4276322&Fil
eName=4276322_2_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091](http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=4276322&FileName=4276322_2_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091) (hämtad 2016-05-19)

Stadsbyggnadskontoret (2015a). *Detaljplan för fastigheten Blästern 14 i stadsdelen Vasastaden, Dp 2012-15091* (Plankarta). Stockholm: Stadsbyggnadskontoret.

[http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=4829333&Fil
eName=4829333_2_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091](http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=4829333&FileName=4829333_2_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091) (hämtad 2016-05-19)

Stadsbyggnadskontoret (2015b). *Granskningshandling. Detaljplan för fastigheten Blästern 14 i stadsdelen Vasastaden, Dp 2012-15091*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret.

[http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=4276322&Fil
eName=4276322_2_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091](http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=4276322&FileName=4276322_2_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091) (hämtad 2016-05-19)

Stadsbyggnadskontoret (2015c). *Tjänstestulåtande. Antagande av förslag till detaljplan för Blästern 14 i stadsdelen Vasastaden (80 lägenheter)*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret.

[http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=5270880&Fil
eName=5270880_1_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091](http://insynsbk.stockholm.se/templates/main/pages/xGetDocument.aspx?FileId=5270880&FileName=5270880_1_6.PDF&DataSource=2&JournalNumber=2012-15091) (hämtad 2016-05-19)

Stadsbyggnadskontoret Gbg (2015). *Moderna Göteborg Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse del III – ett program för bevarande*. Stadsbyggnadskontoret: Göteborg.

[http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/FE77322D67410C3BC1257E60002CDAF6/\\$File/ATTGCPF8.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/FE77322D67410C3BC1257E60002CDAF6/$File/ATTGCPF8.pdf?OpenElement) (hämtad 2016-05-19)

Stadsbyggnadsnämnden (2013). *Samrådshandling. Detaljplan för Verkmästaren 6 och 7.*

Stadsbyggnadsnämnden: Eskilstuna.

http://www.eskilstuna.se/Global/SBF/Planavdelningen/PB_Verkmasteren%20h%C3%B6gskolan%20SAMR%C3%85D%20130617.pdf?epslanguage=sv (hämtad 2016-05-21)

Stadsbyggnadsnämnden (2015a). *Granskningshandling. Detaljplan för Verkmästaren 6 och 7.*

Stadsbyggnadsnämnden: Eskilstuna.

https://www.eskilstuna.se/Global/SBF/Planavdelningen/PB_Verkmasteren%20h%C3%B6gskolan.pdf?epslanguage=sv (hämtad 2016-05-19)

Stadsbyggnadsnämnden (2015b). *Samrådsredogörelse. Detaljplan för Verkmästaren 6 och 7.*

Stadsbyggnadsnämnden: Eskilstuna.

<http://www.eskilstuna.se/Global/SBF/Planavdelningen/Samr%C3%A5dsred%20DP%20Verkm%C3%A4staren.pdf?epslanguage=sv> (hämtad 2016-05-21)

Sweco (2016). <http://www.sweco.se/nyheter/nyhetsartiklar/2016/sweco-och-kungsleden-tar-fram-vision-for-nytt-designhotell-i-stockholm/> (hämtad 2016-05-05)

ILLUSTRATIONSFÖRTECKNING

Fig. 1 Bildkälla(2016-05-18):

http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/kul/klassificering/DPWebMap.html

Fig. 2 Foto: Anders Stjernberg feb 2016.

Fig. 3 Bildkälla: ARKM.1973-103-036-03. Foto: Okänd / Arkitektur- och designcentrum

Fig. 4 Foto: Anders Stjernberg feb 2016.

Fig. 5 Bildkälla: Paulsson, Gregor (red.) (1934). *Hantverkets bok. 1, Måleri*. 2. uppl. Stockholm: Lindfors

Fig. 6 Foto: Anders Stjernberg feb 2016.

Fig. 7 Bildkälla: Alenius, Stefan (1992). Kontorshus, Stockholm: arkitekt: Alenius Silfverhielm Åhlund. I: *Arkitektur*. 1992:5, s. 54-58

Fig. 8 Bildkälla: Sweco.

Fig. 9 Bildkälla: Sweco.

Fig. 10 Foto: Emma Karp april 2016.

Fig. 11 Foto: Emma Karp april 2016.

Fig. 12 Foto: Emma Karp maj 2016.

Fig. 13 Foto: Emma Karp april 2015.

Fig. 14 Foto: Ingela Karp maj 2016.

Fig. 15 Bildkälla(2016-05-18):

<https://www.bing.com/search?q=vattenpalatset+eskiltuna&qsn=&form=QBRE&pq=vattenpalatset+eskiltuna&sc=4-24&sp=-1&sk=&cvid=398F416169DD433F9D693C872FAF52C5>

Fig. 16 Foto: Emma Karp feb 2016.

Fig. 17 och 18 Foto: Emma Karp feb 2016.

BILAGA

Teman och samtalsfrågor

Samtalsfrågorna är inspirerade av kvalitativ metod. Varje fråga kommer att följas upp med frågan *varför* för att få ett tillräckligt djup i svaren. Det är också viktigt att ge konkreta exempel.

Tema 1: Kulturhistorisk värdering

- Vilken innebörd lägger du i begreppen kulturhistoriskt- respektive kulturvärde?
- I vilka sammanhang och med vilka syften använder du begreppet kulturhistoriskt värde?
- När i tid efter uppförandet kan en bebyggelse anses ha kulturhistoriskt värde?
- Bör ung bebyggelse (inom 50 år) värderas med samma kriterier som äldre (över 50 år) bebyggelse?
- Finns det några för- och/eller nackdelar med att värdera bebyggelse som uppförts under handläggarens egen levnadstid, det "halv-gamla"?

Tema 2: 1980- och 90-talsbebyggelse i den fysiska samhällsplaneringen

- Vad ser du för kvaliteter respektive brister ur kulturvärdessynpunkt med 1980- och 90-talets bebyggelse?
- Genom vem/vilka och hur beaktas 8 kap. § 13 PBL, särskilt värdefull ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig, konstnärlig synpunkt, i planeringsprocesser?
- Vem har tolkningsföreträde gällande en bebyggelses kulturvärden? (arkitekter/antikvarier m.fl.)
- Hur sker avvägningar gentemot andra värden och intressen i en planeringsprocess? Anser du att detta sker på ett ändamålsenligt sätt?

